

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Sotsiaalteaduskond

Õiguse instituut

Shirley Salm

KOHTU SELGITAMISKOHUSTUS HAGIMENETLUSES

Magistritöö

Juhendaja: Margus Poola, MA

Tallinn 2016

Deklareerin, et käesolev magistritöö,
mis on minu iseseisva töö tulemus,
on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli
magistrikraadi taotlemiseks ja selle alusel
ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi.

Üliõpilane Shirley Salm

“ ..... “ 201

Töö vastab kehtivatele nõuetele

Juhendaja Margus Poola, MA

“ ..... “ 201

Kaitsmisele lubatud “ ..... “ ..... 201...

Õiguse instituudi magistritööde kaitsmiskomisjoni esimees

.....

Sisukord

Sisukord.....	3
Sissejuhatus	5
1. Kohtu kohustus poolte seisukohad välja selgitada.....	10
1.1 Kohtu selgitamiskohustus seoses faktiliste asjaolude esitamisega.....	10
1.2 Kohtu selgitamiskohustus seoses hagi aluse ja esemega ning nende muutmise.....	12
1.3 Kohtu selgitamiskohustus seoses kostja vastuväidetega	17
1.4 Kohtu selgitamiskohustus seoses tõenditega	22
1.4.1 Tõendamine, tõendid ja tõendamiskoormis.....	22
1.4.2 Eksperdi valik ja ekspertiisi määramine.....	26
1.4.3 Tunnistaja ütlused.....	28
1.4.4 Menetlusosalise vande all antud ütlused	30
2. Kohtu selgitamiskohustus seoses õigusliku kvalifikatsiooniga	33
2.1. Kohtu roll nõude õiguslikul kvalifitseerimisel	33
2.2. Kohtu selgitamiskohustus seoses alternatiivsete nõuetega.....	37
2.2.1. Alternatiivsed nõuded.....	37
2.2.2 Alternatiivsete nõuete järjestamine	42
3. Selgitamiskohustuse täitmine ja rikkumine.....	45
3.1 Kohtu selgitamiskohustuse sõltuvus esindaja olemasolust.....	45
3.2 Kohtu selgitamiskohustus seoses kompromissiga	47
3.3 Selgitamiskohustuse täitmise viis ja selle dokumenteerimine	49
3.4 Selgitamiskohustuse rikkumine	52
Kokkuvõte	58
Court's explanation obligation in civil matters	66
Kasutatud allikate loetelu	68

Lühendid

EIKo- Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus

EIÕKonv - Euroopa inimõiguste konventsioon

RKTKm – Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus

RKTKo- Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus

TlnRnKo- Tallinna Ringkonnakohtu otsus

TsMS- tsiviilkohtumenetluse seadustik

TsÜS- tsiviilseadustiku üldosa seadus

VÕS- võlaõigusseadus

ZPO- *zivilprozessordnung*

Sissejuhatus

Tsiviilkohtumenetlust reguleerib Tsiviilkohtumenetluse seadustik¹, mis sätestab ka menetluse üldprintsiibid. Kuigi TsMS-i esimese osa esimene peatükk kannab nime menetluse üldpõhimõtted, ei ole kõik menetlusõiguse põhimõtted saanud normi kuju, vaid pigem selguvad normi sisust ja eesmärgist². Kohtu selgitamiskohustus on üks sellistest printsiipidest, mis ei ole konkreetselt formuleeritud, vaid tuleneb erinevatest paragrahvidest ning seetõttu ei ole ka lõpuni selge printsiibi sisu ja eesmärk. Antud töös käsitletakse kohtu selgitamiskohustust ja selle seost võistleva menetluse ning ka poolte võrduse printsiipidega.

Kuna Riigikohus on läinud aina enam aktiivse kohtuniku rolli rõhutamise teed ja paljude lahendite edasikaebamise ja tühistamise põhjuseks on menetlusnormi oluline rikkumine selgitamiskohustuse täitmata jätmise läbi, on teema aktuaalne ning kohtu selgitamiskohustuse piirid vajavad analüüsimist. Autor soovib välja selgitada, kas ja kuidas mõjutab selgitamiskohustuse täitmine või täitmata jätmine poolte õigusi menetluses ning kas selgitamiskohustuse täitmise läbi võib olla üks menetluse pooltest soodsamas olukorras kui teine.

Kui kaugemale siis kohus peaks ja võiks selgitamisega minna, et mitte rikkuda teisi menetluse põhimõtteid? Millised on kohtu selgitamiskohustuse piirid? Kas kohus, viidates hagejale hagi asjaolude ja tõendite selgitamise vajadusele, rikub sellega poolte võrdsuse printsiipi? Kas hagi aluse või eseme muutmise vajadusele viitamisel või alternatiivse nõude väljatoomisel on kohus juba ületanud selgitamiskohustuse piiri ja rikkunud poolte võrdsuse põhimõtet? Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et kohtu poolt kohaldatav õiguslik kvalifikatsioon ei tohi tulla pooltele üllatusena, vaid see tuleb pooltega läbi arutada. Kui pooled ja kohus kvalifitseerivad õigussuhet erinevalt, kas kohus peaks välja selgitama täiendavad asjaolud, mis sobituvad kohtu vaatega, või tuleks ikkagi lähtuda poolte õiguslikust hinnangust? Kas kohus võiks ka kostjale viidata, et hagi võib olla aegunud?

Töös käsitletakse ainult hagimenetlusega seonduvat, kuna hagita menetluses on kohtul tulenevalt TsMS § 5 lõikest 3 täiendav uurimiskohustus. Töös kasutatakse analüüsivat meetodit, võrdlusmomente on toodud ka Saksa õigusega. Allikate leidmiseks on kasutatud põhiliselt Westlaw ja HeinOnline andmebaase ning suures osas on tuginetud ka Riigikohtu seisukohtadele.

---

¹TsMS. RT I, 19.03.2015, 26.

²Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn, Juura 2011, lk 15.

Antud töö eesmärk on välja selgitada, mis on kohtu selgitamiskohustuse sisu hagimenetluses, millised on selgitamiskohustuse piirid ning suhe võistleva menetluse printsiibiga ning kas selgitamiskohustuse täitmine võib kaasa tuua poolte ebavõrdse kohtlemise ning rikkuda poolte õigust võistlevale menetlusele. Töö lähtub hüpoteesist: kohtu selgitamiskohustus rikub poolte võrdse kohtlemise ja võistlevuse printsiipe.

Igaühe üldine õigus pöörduda sõltumatusse kohtusse oma õiguste ja vabaduste kaitseks tuleb Eesti Vabariigi Põhiseaduse³ §-dest 15 ja 146. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni⁴ artikkel 6 laiendab põhiõigusi veelgi, nimetades üheks osaks õiglasest kohtumõistmisest poolte võrdsuse ja võistlevuse printsiipe⁵. Üldjoontes nõuab asja õiglase arutamise kontseptsioon kinnipidamist "võrdsete võimaluste" põhimõttest, ehk osapoolte protseduurilise võrdsuse põhimõttest⁶. Põhiõiguste tagamisel tsiviilkohtumenetluses on suur roll just kohtunikul kui menetluse juhil.

Kohtu selgitamiskohustus kui üks tsiviilkohtumenetluse printsiipidest peaks oma olemuselt toetama menetluse mõtet ehk tagama, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Riigikohus on märkinud, et kohtu esmane roll on anda poolte esitatule õiguslik hinnang⁷, seega ei tohiks menetluse kiirust ja hinda esikohale pannes tuua ohvriks asja õiget lahendamist. Samas ei saa asjas lõpliku tõe tagaajamine olla eesmärgiks omaette: õigusemõistmise eesmärgiks on ka õigusrahu saavutamine vaidlusküsimuse lahendamise kaudu, mille parimaks vahendiks on mõistliku kompromissi saavutamine asja lahendamisel.⁸

Kohtu selgitamiskohustus ei ole TsMS-is üheselt määratud, ja ka mõiste sisu tuleneb mitmetest erinevatest paragrahvidest. Kohtu selgitamiskohustust täitev kohtunik tähendab asjatundlikku kohtunikku, kes samas ei asu protsessis ühe või teise poole asemele. Piir, mis jookseb ühelt poolt

---

³PS. RT I, 27.04.2011, 2.

⁴Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2000, 11, 57.

⁵Lõhmus, U. Õigus õiglase kohtumõistmisele, Juridica 2003, nr Inimõigused ja nende kaitse Euroopas, lk 172.

⁶Grotian, A. Human rights files, No. 13. Council of Europe Press, 1993. (Tõlk. Soomets, S). Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglase arutamisele. Kättesaadav arvutivõrgus: www.nc.ee/?id=531.

⁷RKTKo 20.06.2011 3-2-1-57-11, p 40.

⁸Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. Juridica 2012, nr IX, lk 661.

menetluse käiku kiirendavaid juhiseid andva ja teiselt poolt erapooliku kohtuniku vahel, on muidugi raskesti määratav⁹.

Võistlevale menetlusele on omane, et menetlusosalised omavad kontrolli menetluse käigu üle, sealhulgas ka menetluse vormi, sisu ja edenemise kiiruse üle. Kohtuniku roll on olla passiivne ja jälgida menetluse kulgu, sekkudes ainult poolte taotlusel või reeglite rikkumisel.¹⁰

Kohtu selgitamiskohustus koos aktiivse kohtuniku rolliga tuli Euroopa tsiviilkohtumenetlusse Austria tsiviilprotsessiseadustiku jõustumisega aastal 1898.¹¹ Sellest alates on olnud päevakohane kohtuniku ja poolte rollide jaotus menetluses ning ka menetlusökonoomika ehk kiire, tõhus ja võimalikult väikeste kuludega menetlus¹².

Eesti NSV ajal oli tulenevalt tsiviilprotsessi koodeksist kohtuniku roll olla aktiivne, lubatud oli ka teatud juhtudel haginõude piiride ületamine¹³. Näiteks oli Eesti NSV tsiviilprotsessi koodeksi¹⁴ § 14 lõikes 1 sätestatud, et kohus ei tohi piirduda esitatud materjalide ja seletustega, vaid peab tarvitusele võtma kõik seadusega ettenähtud abinõud tõeliste asjaolude ning poolte õiguste ja kohustuste igakülgeks, täielikuks ja objektiivseks väljaselgitamiseks. Võistlev menetlus sai oluliseks printsipi alates 1993. aastal jõustunud tsiviilkohtupidamise seadustikust ning enamgi veel peale 1998. a TsMS-i vastuvõtmist¹⁵.

Kuna varasemalt oli kohtuniku roll olnud menetluses väga suur, siis sisaldas ka 1998. a TsMS sätet, mis selgitas, et kohtunik juhhib kohtuistungit ja on asja kollegiaalsel arutamisel kohtuistungil eesistuja, tagades seeläbi protsessiosalistele asjas tähtsate asjaolude väljaselgitamise võimaluse ning kõrvaldades kohtulikust arutamisest kõik, mis ei puutu läbivaadatavasse asjasse (§ 171 lg 1). Just sellele sättele viidates on hakanud Riigikohus hiljem nõudma kohtunikelt aktiivsemat tegutsemist menetluses¹⁶. Hetkel kehtivas TsMS-is on samasisulisteks säteteks § 351 lg-d 1 ja 2, mis selgitavad, et kohus arutab kohtuistungil menetlusosalistega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses nii faktilisest kui

⁹Kull, I. jt. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. *Juridica* 2009, nr VIII, lk 569.

¹⁰Hurter, E. Seeking Truth or Seeking Justice: Reflections on the Changing Face of the Adversarial Process in Civil Litigation. *Journal of South African Law* 2007, nr 2, lk 243.

¹¹van Rhee, C.H. (ed.), *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation*. Antwerpen, Intersentia 2008, lk 11.

¹²van Rhee, C.H. (ed.). *European Traditions in Civil Procedure*. Antwerpen-Oxford, Intersentia 2005, lk 12.

¹³Kull, I. jt. *supra* note 9, lk 567.

¹⁴Eesti NSV tsiviilkoodeks. Vastu võetud 12.06.1964, RT 1964, 25, 115. Kehtetu.

¹⁵Kull, I. jt. *supra* note 9, lk 567.

¹⁶Kull, I. jt. *supra* note 9, lk 568.

õiguslikust küljest ning võimaldab pooltel esitada kõigi asjasse puutuvate asjaolude kohta õigel ajal ja täielikult oma seisukoha. Samas ei ole kuhugi kadunud ka võistlevuse põhimõte, mis väljendub TsMS-i §-des 3, 4 ja 5, kuid ka näiteks § 230 lg-tes 1 ja 2.

Eeltoodust tulenevalt kehtivad tsiviilkohtumenetluses nii võistlevuse põhimõte kui ka kohtu selgitamiskohustus, mis oma olemuselt on mõningal määral vastuolulised. Kohtu selgitamiskohustus kannab endas tõhusa menetluse eesmärki, st läbi kohtu selgituste peab olema tagatud, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Menetluse eesmärk on seada pooled võrdsesse positsiooni, menetlus on vahend, millega kohus peab materiaalõiguse õige kohaldamise kaudu tagama mõistliku aja jooksul isiku õiguste kaitse¹⁷.

Kuid milliseid selgitusi ja mille kohta siis kohus pooltele andma peaks? Kas selgitamiskohustuse puhul on tegemist ainult tähelepanu juhtimisega teatud küsimustele ja probleemkohtadele või on kohtul õigus nõuda pooltelt teatud toiminguid või tõendeid? Tulenevalt võistlevuse printsiibist on pooltel õigus ise otsustada oma avalduste, taotluste ja tõendite üle ning esitada kohtule seda, mis kõige paremini toetab nende väiteid. Õiguskirjanduses on väidetud, et võistlevuse põhimõtte eesmärk on õigluse jalule seadmine, kuid uurimisprintsiibi eesmärk tõe väljaselgitamine¹⁸. Võistlevale protsessile on omane, et põhieesmärk on vaidluse lahendamine, tõe väljaselgitamine on pigem kõrvalnähtus¹⁹.

Tasakaal kohtu ja poolte õiguste ja kohustuste vahel on olnud üks tsiviilkohtumenetluse põhiküsimusi juba ammu²⁰. Leedu näitel võib väita, et isegi kui menetlusseadustikud muutuvad, on kohtunikel endal oma muutunud rolli ja uute menetluslike võimalustega raske harjuda²¹. Ka Eestis on pööratud kohtu selgitamiskohustuse ja poolte kohustuste jagunemise küsimusele tähelepanu²².

---

¹⁷ Pärsimägi, A. Muutuv tsiviilkohtumenetlus- menetlustoimingud ja -tähtjad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine. *Juridica* 2009, nr VII, lk 439.

¹⁸ Hurter, E. *supra* note 10, lk 241.

¹⁹ Finkelstein, R. Adversarial System and the Search for Truth. *Monash University Law Review* 2011, p 137.

²⁰ van Rhee, C.H. (ed.) (2005) *supra* note 12, lk 395.

²¹ Ambrasaitė-Balynienė, G. Kohtuniku roll Leedu tsiviilkohtumenetluses. Inglise keelest tõlkinud Karin Kull. *Juridica* 2011, nr III, lk 213.

²² Seppik, M. Riigikohtu lahendid II astme tsiviilkohtuniku kriitilise pilgu läbi. Kohtute aastaraamat 2010, lk 70. Arvutivõrgus kättesaadav: www.riigikohus.ee/vfs/1106.

Sarnasel teemal on varasemalt kirjutatud mitu uurimistööd. Autor on oma töös kasutanud Indrek Sootsi magistr tööd teemal „Asjaolude ja tõendite esitamine hagimenetluses- kas poolte või kohtu ülesanne“²³ ja Julia Baulina magistr tööd teemal „Kohtu selgitamiskohustus hagimenetluses“²⁴.

Töö esimeses peatükis on käsitletud kohtu kohustust selgitada välja poolte seisukohad. Täpsemalt on käsitletud kohtu selgitamiskohustust seoses kohtu põhiliste ülesannetega eelmenetluses ehk faktiliste asjaolude esitamisega, hagi aluse ja esemega ning nende muutmisega, kostja vastuväidetega ning tõenditega.

Töö teises peatükis on käsitletud kohtu selgitamiskohustust nõude õigusliku kvalifikatsiooni määramisel ja alternatiivsete nõuete ning alternatiivsete nõuete järjestamisega seotud küsimusi.

Töö kolmandas peatükis on käsitletud selgitamiskohustuse täitmisega seonduvat. Analüüsitud on kohtu selgitamiskohustuse ulatust seoses esindaja ja advokaadi osalemisega menetluses, menetlusosaliste kompromissi sõlmimisele suunamist, selgitamiskohustuse täitmise viisi valikut ja dokumenteerimist ning selgitamiskohustuse rikkumist ja selle tagajärgi.

---

²³Soots, I. Asjaolude ja tõendite esitamine hagimenetluses- kas poolte või kohtu ülesanne. Tartu Ülikool 2010, magistr töö.

²⁴Baulina, J. Kohtu selgitamiskohustus hagimenetluses. Tartu Ülikool 2014, magistr töö.

1. Kohtu kohustus poolte seisukohad välja selgitada

1.1 Kohtu selgitamiskohustus seoses faktiliste asjaolude esitamisega

TsMS § 351 lg-d 1 ja 2 selgitavad, et kohus arutab kohtuistungil menetlusosalistega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses nii faktilisest kui õiguslikust küljest ning võimaldab pooltel esitada kõigi asjasse puutuvate asjaolude kohta õigel ajal ja täielikult oma seisukoha. Tulenevalt TsMS § 392 lg 1 p-st 3 tuleb kohtul eelmenetluses välja selgitada menetlusosaliste faktilised ja õiguslikud väited esitatud nõuete ja väidete kohta.

Asjaolu mõistet TsMS ei sisalda. Õigekeelsussõnaraamatu kohaselt on asjaolu asja teine külg või seik, olukord või asjalugu²⁵. Faktilisi asjaolusid on Riigikohus nimetanud ka tegeliku elu juhtumiks ehk faktikogumiks²⁶. Õiguskirjandus on defineerinud fakte kui sisemisi ja väliseid sündmusi, mis on kolmandate isikute jaoks meeleliselt tajutavad²⁷.

Kohtu ülesanne on välja selgitada, kas ja milliste faktiliste asjaolude üle pooled vaidlevad, sest asjaolusid, mille üle vaidlus puudub, ei ole vaja tõendada ega uurida²⁸. Esimese asjana oleks mõistlik püüda lahutada faktiväited ja õiguslikud väited ning seejärel faktiväited üle vaadata ja kontrollida, milliste asjaolude suhtes on vaidlus ja mis vajavad tõendamist ning millised faktilised asjaolud pooled omaks võtavad²⁹. See annab nii pooltele kui kohtule võimaluse keskenduda asjaoludele, mis on vaidluse all. Ühtlasi kannab see endas ka menetlusökonomika printsiibi mõtet. Selleks, et pooled saaksid kokku leppida, milliste asjaolude üle vaidlust ei ole, on oluline, et kõik vajalikud asjaolud esitataks tähtaegselt ja võimalikult selgelt. Faktiliste asjaolude täielikule ja õigeaegsele esitamisele suunamine on kohtu kohustus ka Saksa tsiviilkohtumenetluse seadustiku *Zivilprozessordnung*³⁰ (edaspidi ZPO) §-st 139 tulenev nõue.

---

²⁵Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013, Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn 2013. Kättesaadav arvutivõrgus: www.eki.ee/dict/qs/.

²⁶RKTKm 29.01.1997 3-2-1-14-97.

²⁷Paulus, C.G. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Tallinn, Juura 2002, lk 109.

²⁸van Rhee, C.H. (ed.). (2005) *supra* note 12, lk 301.

²⁹Vaher, T. Praktilisi tähelepanekuid tsiviilprotsessimisest, *Juridica* 2005, nr III, lk 168.

³⁰Zivilprozessordnung, Vastu võetud 05.12.2005. Kättesaadav arvutivõrgus: www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html.

Kohtul on kohustus ebaselgete asjaolude korral esitada pooltele küsimusi ja anda neile võimalus selgitada oma seisukohti³¹. See aga ei tähenda, et pooled peavad esitama täiendavaid selgitusi. Õiguskirjanduses on väidetud, et kohtu roll tsiviilkohtumenetluses ei ole iga hinna eest objektiivselt aset leidnut tuvastada, kuna faktide tuvastamisel on kohus ikkagi seotud poolte esitatuga³². Sellest saab järeldada, et kohus ei pea tuvastama mitte tõde, vaid lahendama asja õigesti esitatu pinnalt.

Pooled peavad esitama kohtule asja lahendamiseks olulised faktilised asjaolud üldjuhul kirjalikult taasesitatavas vormis oma avaldusena (eelkõige hagi ja vastuses) ja kohus ei või tugineda otsuses asjaolule, mida pool asja läbivaatamisel ei esitanud. Kohus ei pea ise esitatud tõenditest asjaolusid otsima, vaid pool peab kohtule viitama, millistele asjaoludele ta tugineb, ning kui vastaspool asjaolu vaidlustab, siis peab pool välja tooma, millistele tõenditele ta asjaolu tõendamiseks tugineb.³³ Eeltoodust saab järeldada, et kuigi kohus peab viitama pooltele, kui esitatud asjaolud on ebaselged ning vajaksid täiendamist või selgitamist, ei ole kohtu ülesanne ise poolte esitatust asjaolusid välja lugeda ja tugineda millelegi, millele pool ei ole konkreetselt viidanud.

Eeltoodud seisukohale on jõudnud ka Riigikohus lahendis, kus kostja leiadis, et kohtul oli õigus ja kohustus analüüsida, kas kahju hüvitamise nõude aluseks võiks olla mõni teine säte, kuid kohus on jätnud kostja tähelepanu sellisele võimalusele juhtimata³⁴. Riigikohus on samas lahendis selgitanud, et kuigi kohus ei ole seotud poolte esitatud õiguslike väidetega, ei ole kostja toonud esile asjaolusid, mis võimaldaks tema nõuet rahuldada muul õiguslikul alusel ning seega ei saa kohus vastavalt TsMS § 436 lg-le 4 tugineda asjaolule, mida ei ole menetluses esitatud ega arutatud. Sellest saab järeldada, et kohus on seotud poolte esitatud väidetega ja ei tohiks ise uusi asjaolusid esile tooma hakata.

TsMS § 356 lg 2 viitab poolte õigel ajal esitatud seisukohtadele ja § 392 räägib eelmenetluse ülesannetest. Seetõttu on oluline märkida, et efektiivseks menetluseks peavad pooled esitama oma seisukohad TsMS-is ettenähtud tähtaegade jooksul. Seisukohtade õigeaegne esitamine tagab ka menetlusökonomika.

---

³¹Rühl, G. Preparing Germany for the 21st Century: The Reform of the Code of Civil Procedure. German Law Journal 2005, vol 6, lk 916.

³²Kergandberg, E. jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn, Juura 2008, lk 350.

³³RKTKo 16.12.2013, 3-2-1-141-13, p 17.

³⁴RKTKo 20.06.2007, 3-2-1-67-07, p 18.

Asjaolude esitamine ja kindlaksmääramine on oluline ka selleks, et vältida samade poolte vahel sama asja üle uut vaidlust. Tulenevalt TsMS § 371 lg 1 p-dest 4 ja 5 ei võta kohus menetlusse hagi, kui kohtu menetluses on samade poolte vahel sama eseme kohta samal alusel hagi või sellises asjas on juba lahend tehtud.

1.2 Kohtu selgitamiskohustus seoses hagi aluse ja esemega ning nende muutmisega

TsMS § 392 lg 1 p 1 kohaselt peab kohus eelmenetluse käigus selgitama välja poolte nõuded ja vastuväited. Vastavalt TsMS § 351 lg-tele 1 ja 2 arutab kohus menetlusosalistega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses nii faktilisest kui õiguslikust küljest ning võimaldab pooltel esitada kõigi asjasse puutuvate asjaolude kohta õigel ajal ja täielikult oma seisukoha. Nimetatud sätted on olulised ka hagi aluse ja eseme formuleerimisel ning nende muutmisel, kuna võib tekkida küsimus, mil määral on nõude piisavalt täpne formuleerimine hageja kohustus ja mil määral võiks ta selles osas loota kohtu suunavale abile.

Hagi ese on TsMS § 363 lõike 1 p 1 kohaselt hageja selgelt väljendatud nõue. Riigikohus on hagi eset defineerinud kui hageja protsessuaalset taotlust, milles palutakse kohtult millegi välja mõistmist või tuvastamist ning mille kohta võtab kohus hagi rahuldamise (või rahuldamata jätmise) korral seisukoha kohtuotsuse resolutsioonis. Hagi ese on seega hagiavalduse resolutsioonis esitatud nõuded.³⁵ Selleks, et mingi nõue saaks olla hagi esemeks, peab see olema kooskõlas hageja õiguskaitse eesmärgiga ja piisavalt selgelt formuleeritud³⁶.

Hagi ese võib sisaldada määratlemata objekti, millel nõue põhineb. Sellisel juhul peab hageja ise sisustama, mida tema arvates selle objekti all tuleb mõelda. See võimaldab menetluse käigus objekti koosseisu selgeks vaielda ning kohtuotsuse resolutsioonis kajastada määral, et otsus oleks täidetav.³⁷

Hagi alus on tulenevalt TsMS § 363 lg 1 p-st 2 faktilised asjaolud. Hagi alusena ei saa käsitada mitte igasugust nõudega seotud faktilist asjaolu, vaid asjaolu, mis võimaldab nõude piisavat

---

³⁵RKTKo 10.10.2007, 3-2-1-53-07, p 14.

³⁶Vutt, M. Hagi ese ja alus ning hagi muutmine kohtupraktikas. *Juridica* 2011, nr V, lk 334.

³⁷Pärsimägi, *supra* note 2, lk 66.

individualiseerimist nõudega seotud üksikute asjaolude taustal. Seega nõuab hagi aluse määratlemine teatavat üldistust ning eristamist üksikutest asjaoludest. Erinevate asjaolude paljusust arvestades viiks nende käsitlemine üksikute hagi alustena olukorrani, kus igasugune hagi aluseks olevasse asjaolude kogumisse kuuluda võiv täiendav faktiväide looks võimaluse uue hagi esitamiseks, mille raames lahendaks kohus tegelikult ühte ja sama hagiastja.³⁸

Riigikohus on selgitanud, et hagi aluse all tuleb mõista neid hageja osundatud asjaolusid, mille tuvastamisega hageja seob oma materiaaõiguse normile rajatud nõude. Hagi alusena ei ole vaadeldavad hagiavalduses viidatud materiaaõiguse normid, millele hageja rajab oma nõude ja mille kohaldamist vaidluse lahendamisel hageja kohtult taotleb.³⁹ Hagi rahuldamine saab kõne alla tulla vaid juhul, kui nõue tuleneb hagi esitatud asjaoludest: hagi aluseks olevad asjaolud peavad võimaldama vastava nõude esitamist⁴⁰.

TsMS § 376 lg 1 esimesest lausest tulenevalt on pärast hagi kohtu menetlusse võtmist ja kostjale kättetoimetamist võimalik muuta üksnes kas hagi eset või alust. Järelikult ei ole võimalik hagi muuta sellistelt, et muutuvad nii hagi ese kui ka alus ning seega ei saa kohtu selgitamiskohustuse esemeks olla hageja esitatust erineva eseme ja alusega hagi esitamise võimalus⁴¹. Hagi muutmist reguleerivate normide eesmärgiks on tagada menetluses nii poolte kui kohtu jaoks kindel vaidluses⁴².

Konkreetses vaidluseseme olemasolu annab pooltele võrdsed võimalused oma seisukohtade kujundamiseks ja tõendamiseks. Olukorras, kus pidevalt oleks võimalik muuta hagi eset, oleks kostjal keeruline ja aeganõudev oma vastuväiteid esitada ning selline olukord ei toetaks ka menetluse ökonoomsuse põhimõtet. Pidevalt muutuv hagi ese tooks menetluse käigus juurde üha rohkem asjaolusid ja tõendeid ning muudaks menetluse kulukaks nii ajalises kui ka rahalises mõttes. Selline olukord oleks vastuolus ka poolte võrduse põhimõttega, kuna hagejal oleks lõputu õigus muuta oma nõuet vastavalt kostja esitatud vastuväidetele ja seeläbi ka menetluse kestus pikeneks.

---

³⁸RKTK 16.11.05, 3-2-1-113-05, p 14.

³⁹RKTKm 29.01.1997, 3-2-1-14-97.

⁴⁰Vutt (2011), *supra* note 36, lk 335.

⁴¹RKTKo 16.05.2011, 3-2-1-34-11, p 11.

⁴²Vutt, M. Hagi ese ja alus ning hagi muutmise kohtupraktikas. Tartu, Riigikohus, Õigusteabe osakond, 2010, lk 8.

Praktikas tuleb ette ka olukordi, kus hagi eseme või aluse muutmine on vajalik tulenevalt hageja eesmärgist. Olukorras, kus poolte nõuded või seisukohad on ebaselged, peab kohus pooli küsitama ja saadud vastustest tulenevalt selgitama pooltele, missuguseid asjaolusid nad peavad tõendama nende seatud materiaalõiguslike eesmärkide saavutamiseks⁴³. Juhul, kui hageja nõue on ebaselge, kuulub kohtu kohustuste hulka ka nõude täpsustamine⁴⁴. Oluline on välja selgitada, mis on hageja eesmärk, mida ta soovib hagiga saavutada⁴⁵. Kohus on hagi lahendades TsMS § 439 järgi seotud hageja esitatud nõude piiridega ega või teha otsust nõude kohta, mida ei esitatud. Kui kohtul on kahtlus, et hageja esitatud nõue ei oleks rahuldamise puhul täidetav, peab ta sellele TsMS § 392 lg 1 p 1 järgi juba eelmenetluses hageja tähelepanu juhtima ja selgitama talle vajadust oma nõuet täpsustada⁴⁶.

Selgitamiskohustuse piirid seoses hagi muutmisega on tekitanud vastakaid seisukohti. Õiguskirjanduses on väidetud, et kohus peab hagejale selgitama õiguslikku olukorda ja alternatiivse nõude esitamise võimalust (st kas hagi eseme või aluse või mõlema muutmist) pärast seda, kui menetluse käigus selgub, et hageja ei suuda oma nõuet tõendada, kuid tal oleks võimalik tugineda alternatiivsele hagi alusele.⁴⁷ Samas on Riigikohus selgitanud, et kohtul ei ole kohustust selgitada hagejale hagi eseme ja/või aluse muutmise vajadust, st seda, millise nõude või hagi aluste alternatiivne esitamine aitaks hagejal paremini saavutada tema soovitud eesmärki. Eelöeldu ei tähenda seda, et kohus ei pea näiteks hagi alusena mõne olulise asjaolu märkimata jätmise korral hagejale hagi menetluse võtmisel või eelmenetluse käigus selgitama hagi puudust ning andma hagejale TsMS § 340¹ lg 1 järgi võimaluse hagi muutmiseks või täiendamiseks. Juhul kui kohus rikub selles osas selgitamiskohustust, võib see olla mõjuvaks põhjuseks, mille tõttu peab kohus nõustuma hagi muutmise või täiendamisega pärast eelmenetluse lõppu.⁴⁸

Saksa õiguskirjanduses on jõutud seisukohale, et kohtul on õigus teha ettepanek hagi muutmiseks eelkõige sellisel juhul, kui see muutus on poolte huvides ja hoiab ära edaspidised kohtuvaidlused⁴⁹. Keelatud on näiteks poole tähelepanu juhtimine puudevatele hagialustele või taotlustele (nt puudevale viivisenõudele)⁵⁰.

---

⁴³RKTKo 03.10.0207, 3-2-1-86-07, p 12.

⁴⁴RKTKo 22.12.2003, 3-2-1-146-03, p 16.

⁴⁵van Rhee, C.H. (ed.) (2005) *supra* note 12, lk 300-301.

⁴⁶RKTKo 28.04.2010, 3-2-1-31-10, p 14.

⁴⁷Pärsimägi (2011), *supra* note 2, lk 21.

⁴⁸RKTKo 16.05.2011, 3-2-1-34-11, p 11.

⁴⁹van Rhee, C.H. (ed.) (2005) *supra* note 12, lk 301.

⁵⁰Kull, I. jt. *supra* note 9, lk 569.

Autor on seisukohal, et kohus ei peaks hageja tähelepanu juhtima alternatiivse nõude esitamise võimalusele pelgalt seetõttu, et esitatud hagi on raske tõendada. Tsiviilkohtumenetluse printsiipidest tulenevalt lahendab kohus vaidluse poolte esitatu alusel, mistõttu ei ole autori arvates kohtul sobilik viidata alternatiivse nõude esitamise võimalusele. Hageja, pöördudes kohtu poole vaidluse lahendamiseks, peab oma nõude ja selle võimaliku tõendamise läbi mõtlema. Kohus võib küll viidata, et hagejal tuleks teatud asjaolusid täiendavalt tõendada, kuid autori arvates ei saa seda hagejalt nõuda või veel vähem soovitada esitada seetõttu alternatiivne nõue. Samuti võib selline olukord rikkuda poolte võrduse ja võistlevuse põhimõtteid, kuna kohus asub sellise käitumisega hagejat abistama.

Tulenevalt TsMS § 376 lg-st 4 ei peeta hagi muutmiseks: 1) faktiliste või õiguslike väidete täiendamist või parandamist (ilma et muudetakse hagi aluseks olevaid põhilisi asjaolusid), 2) põhinõude või kõrvalnõuete suurendamist, vähendamist, laiendamist või kitsendamist ning 3) esialgu nõutud eseme asemel asjaolude muutumise tõttu teise eseme või muu hüve nõudmist. Samasisulist mõtet kannab endas ka ZPO § 264.

Kuigi näiteks põhinõude või kõrvalnõuete suurendamist või vähendamist ei peeta hagi muutmiseks, peab kohus siiski nõude muutmise vastuvõtmise (ehk menetlusse võtmise) kohta juba enne kohtuotsuse tegemist selge seisukoha võtma. Kohtu selge seisukohavõtt on vajalik ka selleks, et kostjale oleks selge, milline on menetluses olev nõue.⁵¹ Kui kohus ei pööra tähelepanu nõude suurendamisele või vähendamisele, on nõude suurus ebaselge ka kostja jaoks.

Poolte võrdsuse tagamiseks on oluline, et pooled oleksid kogu menetluse vältel teadlikud konkreetsetest nõuetest ja nende sisust. Isegi kui hageja on kohtule esitanud uusi asjaolusid kirjalikus seisukohas vastusena kostja vastuväidetele, tuleb eeldada tema tahet vastavalt muuta või täiendada ka hagi alust. Ka juhul, kui kohus selles kahtleb, tuleb hagejale anda võimalus selgitada, kas ta soovib selliselt hagi alust täiendada⁵². Kui hageja ei ole välja toonud, et uute asjaoludega soovitakse täiendada hagi alust ja ka kohus ei pööra sellele tähelepanu, on nii hageja kui ka kostja pandud raskesse menetluslikku olukorda.

Riigikohus on selgitanud, et kohus ei pea ise esitatud tõenditest asjaolusid otsima, vaid pool peab kohtule viitama, millistele asjaoludele ta tugineb, ja kui vastaspool asjaolu vaidlustab, siis peab

---

⁵¹RKTKo 29.05.2013, 3-2-1-50-12, p 15.

⁵²RKTKo 30.03.2006, 3-2-1-4-06, p 46.

pool välja tooma, millistele tõenditele ta asjaolu tõendamiseks tugineb.⁵³ Samas on Riigikohus ka öelnud, et lubamatu on olukord, kus hageja saab alles kohtulahendist teada, et kohus ei ole tema eelmenetluses esitatud asjaolusid hagi aluseks lugenud⁵⁴.

Selleks, et tagada poolte võrdsus asja läbivaatamisel, tuleb kohtul pidevalt jälgida, kas pooled on oma seisukohtades esitanud täiendavaid asjaolusid või mitte. Keerukamate vaidluste puhul, kus nõudeid on palju ning neid on korduvalt muudetud või täiendatud, on põhjendatud TsMS § 376 lg-st 5 tulenev kohtu nõue esitada hagiavalduse terviktekst. Tervikteksti esitamisel saavad nii pooled kui ka kohus parema ülevaate nõuetest. Autori arvates on olukorras, kus hageja esitab hagiavalduse tervikteksti põhjendatud ka kohtu nõue kostja vastuväidete ülevaatlikuks esitamiseks terviktekstina.

TsMS § 376 lg 3 kohaselt kohaldatakse hagi muutmise avaldusele hagiavalduse kohta sätestatud, st ka hagi aluse või eseme muutmise avaldus peab olema kirjalikus vormis. Seega ei ole kohtuistungil suuliselt hagi aluse või eseme muutmine võimalik⁵⁵. Sellest saab järeldada, et kui kohtuistungil tuleb ilmsiks uusi olulisi asjaolusid, millele menetlusosaline soovib tugineda, peaks kohus võimaldama pooltel esitada oma seisukohad uute asjaolude kohta kirjalikult ja ka selgitama, et suuliselt esitatud väiteid ei saa lugeda hagi aluse või eseme muutmiseks. Väidete kirjalik esitamine tagab ka menetlusliku selguse ja annab pooltele võrdsed võimalused vastaspoole väiteid ümber lükata.

Uute asjaolude ilmsikstulek alles kohtuistungil peaks olema siiski erandlik, kuna menetlusseadustikku järgiv ja selgitamiskohustust täitev kohtunik peaks kõik olulised asjaolud välja selgitama eelmenetluses. Uute asjaolude ilmumine kohtuistungil venitab menetluse kestust ja ei ole kooskõlas menetlusökonoomikaga. Samas ei saa õigusemõistmise kvaliteeti tuua ohvriks menetluse ökonoomsusele. H. Jõks on öelnud, et õigusemõistmist saab pidada kvaliteetseks, kui lahend on kvaliteetne ning selleni jõuti mõistliku aja ja mõistliku kuluga menetluse reegleid järgides läbipaistva, erapooletu, võrdseid võimalusi pakkuva rahuliku ja viisaka menetlusega, mille käigus ei tekitata menetlusosalistele negatiivseid emotsioone⁵⁶.

---

⁵³RKTKo 16.12.2013, 3-2-1-141-13, p 17, RKTKo 20.10.2004, 3-2-1-109-04, p 25.

⁵⁴RKTKo 30.03.2006, 3-2-1-4-06, p 46.

⁵⁵RKTKo 10.06.2008, 3-2-1-46-08, p 15.

⁵⁶Jõks, H. Õigusemõistmise kvaliteet vs tõhusus läbi kolme kohtuastme. Ettekanne kohtunike täiskogul 14.02.2014. Kättesaadav: www.riigikohus.ee/vfs/1672/Lisa_nr_10_Henn%20Joks.pdf.

Kuigi TsMS §376 lg 1 sätestab, et pärast hagi menetlusse võtmist ja kostjale kättetoimetamist võib hageja muuta hagi eset või alust üksnes kostja või kohtu nõusolekul, on Riigikohus selgitanud, et viivisenõude menetlusse võtmiseks ega selle liitmiseks n-õ põhimenetlusega ei ole kostja nõusolek vajalik. Selline käsitus annab hagejale kindluse, et viivisenõuet menetletakse eraldi nõudena ka juhul, kui kohus seda juba käimasoleva menetlusega ei liida. Menetluse eset ei või kohtuvaidluses enam täiendada, vaid tugineda saab üksnes varem menetluses käsitatud asjaoludele.⁵⁷

Õiguskirjanduses on arutletud ka selle üle, kas kohus peab igal juhul nõustuma hagi muutmise või täiendamisega pärast eelmenetluse lõppu juhul, kui hageja saab hagi muutmise või täiendamise vajadusest aru hagiavaldusele esitatud kostja vastusest. On leitud, et kohus peaks nõusoleku hagi muutmiseks või täiendamiseks andma eelkõige olukorras, kus hagi õigeaegne muutmata või täiendamata jätmine on kohtu selgitamiskohustuse rikkumise tagajärg, st et hilinenud taotluse mõjuvaks põhjuseks on kohtu poolne menetlusõigusnormi oluline rikkumine.⁵⁸ Autor nõustub eeltoodud seisukohaga, kuna sellises olukorras on kohtul veel võimalik oma rikkumine heastada. Kostja seisukohast selline hagi muutmise lubamine tõenäoliselt positiivne ei ole, kuid menetlusnormide järgmise ja kvaliteetse lahendi seisukohast on see siiski vajalik.

Eeltoodust tulenevalt on kohtu roll hagi eseme ja aluse väljaselgitamisel ja konkretiseerimisel üpriski suur. Kohtu kohustus on ammendavalt välja selgitada nõude asjaolud ja eesmärk, mida hageja taotleb. Siinjuures tuleb siiski poolte võrdsust silmas pidades jälgida, et kohus ei muutuks hageja nõustajaks, vaid jääks hagi esitatu piiridesse. Kohtu esitatavate küsimuste eesmärk peaks olema kohtu enda ja vastaspoole jaoks hagi eesmärgi selgeks tegemine, mitte hagejale selgitamine, kuidas soovitud paremini saavutada.

1.3 Kohtu selgitamiskohustus seoses kostja vastuväidetega

Kuigi suur osa kohtu selgitamiskohustusest tähendab eelkõige hageja nõude ja eesmärgi väljaselgitamist, ei saa käsitlemata jätta ka kohtu selgitamiskohustust kostja esitatavate vastuväidete suhtes. Autori arvates on kohtu selgitused kostjale väga olulised tagamaks poolte võrdsust menetluses. Kohus alustab tihti oma selgitamiskohustuse täitmist hageja ees juba enne

---

⁵⁷RKTKo 22.11.2011, 3-2-1-113-11, p 55.

⁵⁸Tampuu, T. Tsiviilkohtumenetluses esitatavad alternatiivsed nõuded. Juridica 2011, nr V, lk 363.

hagi menetlusse võtmist näiteks tähtaja andmisega puuduste kõrvaldamiseks. Hageja saab järeldada hagi menetlusse võtmisest, et hagi eesmärk on kohtule selge ja hagi on n-ö menetlemiskõlblik.

Kostja vastuväidetele pahatihti nii suurt tähelepanu ei pöörata. Kuigi TsMS § 340¹ annab kohtule õiguse jätta vastuväide käiguta ja puuduste kõrvaldamata jätmisel hoopis tähelepanuta, on Riigikohus selgitanud, et puudus vastuväites ei anna iseenesest alust seda vastuväidet mitte arvestada⁵⁹. Saksamaa pikaajalise kohtupraktika kohaselt on keelatud näiteks poole tähelepanu juhtimine puuduvatele vastuväidetele ja aegumisele.⁶⁰

Selgitamiskohustuse sisuks on tagada pooltele võimalus välja tuua asjas tähtsad asjaolud. Seega peab kohus juhtima tähelepanu ka asjaolule, et kostja vastuväide on üldine ning põhjendamata, sest ta pole selle kinnituseks näiteks tõendeid esitanud. Samalaadselt hageja tuleb ka kostja vastuväites esinevate puuduste korral anda kostjale tähtaeg nende kõrvaldamiseks⁶¹. Alles siis, kui kostja jääb oma üldsõnalise vastuväite juurde, võib kohus asja lahendada hageja esitatud väiteid ja tõendeid analüüsides, arvestades hageja kasuks asjaolu, et kostja vastuväide jäi üldsõnaliseks.⁶²

Riigikohus on ka leidnud, et kui kohus juhib kostja tähelepanu selliste tõendite esitamise vajadusele, mis said olla ainult kostjal endal, ja kostja neid tõendeid ei esita, tuleb kostja kahjuks arvestada ka menetlusõiguste heauskse kasutamise rikkumist.⁶³ TsMS § 200 nimelt sätestab, et menetlusosaline on kohustatud kasutama oma menetlusõigusi heauskselt ning et kohus ei luba menetlusosalistel oma õigusi kuritarvitada, menetlust venitada ega kohut eksitusse viia. Autori arvates on kohtul võimalik sama põhimõtet kohaldada ka hageja suhtes, kui hageja ei esita tõendeid, millele kohus on viidanud. Samas ei saa kohus ka kohustada pooli mingeid konkreetseid tõendeid esitama, sest tulenevalt võistlevuse printsibist ja TsMS §-s 5 sätestatust on poolel endal õigus määrata, milliste tõenditega oma väiteid põhjendada. Seega saab kohus küll arvestada konkreetselt viidatud tõendi esitamata jätmist poole kahjuks, kuid näiliselt ei saa nõuda selle tõendi esitamist. Autor on seisukohal, et eeltoodud olukord on vastuoluline ja annab kohtule tegelikult õiguse nõuda menetlusosaliselt mõne tõendi esitamist. Selline olukord on

---

⁵⁹RKTKo 27.11.2013, 3-2-1-126-13, p11.

⁶⁰Kull, I. jt. *supra* note 9, lk 569.

⁶¹RKTKo 02.03.2015, 3-2-1-145-14, p 23.

⁶²RKTKo 03.12.2003, 3-2-1-129-03, p 17.

⁶³RKTKo 05.05.2004, 3-2-1-54-04, p 19.

vastuolus võistlevuse printsiibiga, kuna pooled ei saa ise valida, kuidas oma väiteid tõendavad. Kui kohus viitab mõne tõendi esitamise vajadusele, tuleb menetlusosalisel see ka võimalusel esitada, et tõendi mitte esitamist ei arvestataks tema kahjuks.

Praktikas on probleemne ka olukord, kus kostja esitab oma vastuväites viiteid omapoolsetele nõuetele hageja vastu, kuid ei formuleeri neid vastuhagina. Siinkohal on kohtul vajalik aru saada, kas kostja soovib nende nõuete arutamist käesolevas menetluses või lihtsalt viitab võimalikule vastunõude olemasolule. Riigikohus on selgitanud, et kohus peab juba eelmenetluses juhtima poole tähelepanu asjaolule, et hagiavalduse vastuses esitatud kostja nõudeid kohus ei menetle ning nende lahendamiseks tuleb esitada vastuhagi. Kohtu käitumine eksitab pooli, kui kohus ei juhi poolte tähelepanu sellele ning laseb pooltel nimetatud küsimuse üle menetluses vaielda, ilma et see nõue oleks kohtule esitatud.⁶⁴

Eeltoodud Riigikohtu lahendist tulenevalt on kohtu selgitamiskohustuse mõju sellisel juhul väga suur. Selgitades kostjale vastuhagi esitamise võimalust, seab kohus hageja menetluslikult raskemasse olukorda. Autori arvates ei ole siin vastuolu poolte võistlevuse ja võrduse põhimõtetega, kuna kostja on ise välja toonud nõude olemasolu ja kohus viitab, et antud nõue tuleb ka vastavalt formuleerida. Siinkohal saab tuua paralleeli hagejale peale puudustega hagi esitamist antavate juhtnõõridega. Autori arvates oleks kohtu selgitamiskohustuse rikkumine, kui kohus ei selgitaks kostjale, et antud nõuete arutamiseks tuleb esitada vastuhagi. Menetlustes, kus on korruga arutamisel nii hagi kui vastuhagi, on kohtu selgitamiskohustus eriti suur, kuna pooled ja kohus peavad üheselt mõistma kõikide nõuete asjaolusid ja asjaolude kinnitamiseks esitatud tõendeid. Selleks peavad poolte seisukohad olema selgelt esitatud ja kohus peab ebaselguse või puuduse korral kindlasti sellele tähelepanu juhtima.

Kohtu selgitamiskohustuse piirid seoses kostja avaldustega vajavad autori arvates selgitamist ka seoses viivise vähendamise ja aegumise taotluse esitamisega.

Võlaõigusseaduse⁶⁵ § 113 lg 8 ja § 162 lg 1 kohaselt võib kohus vähendada väljamõistetavat viivist üksnes viivise maksmiseks kohustatud isiku nõudmisel. Seega omal algatusel kohus viivist vähendada ei või⁶⁶. Küll aga on kohtupraktikas⁶⁷ avaldatud arvamust, et kuna TsMS § 351,

---

⁶⁴RKTKo 09.12.2009, 3-2-1-119-09, p 12.

⁶⁵VÕS. RT I, 11.04.2014, 13.

⁶⁶RKTKo 14.06.2005, 3-2-1-66-05, p 14.

§ 400 lg 5 ja § 401 lg 1 sätestavad kohtu aktiivse selgitamiskohustuse nii kohaldatava materiaaõiguse kui ka faktiliste asjaolude ja tõendite suhtes, peavad kohtud võlgnikule selgitama tema vastu esitatud viivisenõude õiguslikku kvalifikatsiooni koos seaduses ettenähtud võimalusega taotleda viivise vähendamist ning sellise taotluse esitamisel tõendamisele kuuluvaid asjaolusid.⁶⁸

Seega tuleb kohtul selgitada kostjale, millistel alustel oleks tal võimalik esitada taotlus viivisenõude vähendamiseks ja milliste tõenditega seda tõendada. Autori arvates on selline kohtu kohustus vastuolus poolte võistlevuse ja ka võrdsuse printsiibiga, kuna kohus annab kostjale teada uue vastuväite esitamise võimalusest ja põhimõtteliselt asub kostjale õigusabi andma. Kohtu kohustus selgitada viivisenõude vähendamise võimalust ja selle tõendamiseks vajalikku oleks proportsioonis siis, kui kostja väidetest tuleks välja selline soov, kuid kostja ei oskaks taotlust ise korrektselt formuleerida. Autori väidet toetab ka VÕS-i regulatsioon, mille kohaselt kohus ise ei tohiks viivist vähendada, seega ei tohiks kohus ise ka omal initsiatiivil teha kostjale ettepanekut selline taotlus esitada.

Samasugune keeld kohaldada mingit sätet omal algatusel tuleb Tsiviilseadustiku üldosa seaduse⁶⁹ §-st 143, mille järgi ei või kohus kohaldada aegumist omal algatusel, ka Riigikohus on seda mitmes lahendis⁷⁰ rõhutanud.

Kohtu selgitamiskohustuse ja aegumisele viitamisega seoses Eestis just väga palju erialast kirjandust ei ole. Nii I. Soots⁷¹ kui ka J. Baulina⁷² on oma magistritöödes Saksa õiguskirjandusele tuginedes väitnud, et aegumise taotlusele suunamise osas on kaks erinevat käsitlust. Üks seisukoht on, et kohtu selgitamiskohustuse täitmiseks on piisav, kui kostjal on täidetud eeldused aegumisvaide esitamiseks, sõltumata sellest, et tema käitumisest ei ole selge, kas ta tahab sellele tugineda või mitte. Eelduste olemasolul peaks kohus igal juhul viitama võimalusele esitada aegumise kohaldamise taotlus. Teine seisukoht aga on, et kostja tähelepanu pööramine aegumisele on lubamatu, kuid kohus võib siiski selgitada välja, kas kostja poolt esitatud asjaolud võib lugeda aegumisvaideks.

---

⁶⁷TlnRnKo 10.03.2011, 2-10-28571, p 24.

⁶⁸Raude, M. Viivise vähendamine võlgniku taotlusel ja kohtu algatusel. *Juridica* 2015, nr I, lk 26.

⁶⁹ TsÜS. RT I, 13.03.2014, 103.

⁷⁰ RKTko 18.03.2015, 3-2-1-180-14, p 12, RKTko 24.10.2012, 3-2-1-111-12, p 15, RKTko 09.01.2008, 3-2-1-131-07, p 12.

⁷¹ Soots (2010), *supra* note 23, lk 61-62.

⁷² Baulina *supra* note 24, lk 43-44.

Siiani ei ole Riigikohtu seisukohta olukorrale, kus kohus on läbi kohtu selgitamiskohustuse viidanud aegumise taotluse esitamise võimalusele. Iseenesest on see mõistetav, kuna sellise vaidlusküsimuse jõudmine Riigikohtuni on ebatõenäoline. Kui ka on olnud juhuseid, kus kohus on kostjale nõude aegumise osas viiteid andnud ja kostja on sellele reageerides esitanud taotluse aegumise kohaldamiseks, siis ei ole tõenäoline, et hageja sellist otsust edasi kaebab. Kuna ka järgmises kohtuastmes oleks kostjal võimalik aegumisele viidata ja on kaheldav, et hageja sooviks edasi kaevata pelgalt kohtupraktika tekitamiseks.

Kuna Riigikohus on läinud aina enam kohtu aktiivsuse rõhutamise teed, kuid menetlus on TsMS-i järgi siiski võistlev, on kohtu poolt aegumisele viitamise teema autori arvates väga aktuaalne. Kui kohtul on kohustus selgitada kostjale viivisenõude õiguslikku kvalifikatsiooni ja ka võimalust esitada viivise vähendamise taotlus, kas saaks ka väita, et kohus peaks alati omal initsiatiivil kostjale selgitama aegumise institutsiooni?

TsÜS § 143 kohaselt võtab kohus või muu vaidlust lahendav organ nõude aegumist arvesse ainult kohustatud isiku taotlusel. Kuna sellise taotluse saab pool esitada alles pärast hagi menetluse võtmist, siis ei saa enne hagi menetluse võtmist võtta seisukohta küsimuses, kas hagejal on võimalik hagi nõutud eesmärk saavutada. Hagi vastuvõtmisel ei saa kohus seega otsustada selle üle, kas nõue on aegunud või mitte, sest pole teada, kas kostja tugineb aegumise vastuväitele või mitte.⁷³ Eeltoodust saab järeldada, et kohtul ei ole kohustust ega ka võimalust iseseisvalt nõude aegumise osas seisukohta võtta.

Autor on seisukohal, et kohtul ei ole selgitamiskohustusest tulenevalt ka kohustust ega õigust alati kostjale selgitada aegumise olemust ja vastava taotluse esitamise võimalust ning tagajärgi. Selline kohustus saab kohtul olla ainult siis, kui kostja vastuväidetest või selgitustest on võimalik aru saada, et kostja sooviks aegumisele tugineda, kuid õigus- ja menetlusnormide vähese tundmise tõttu ei ole vastavat taotlust formuleeritud. Autor on seisukohal, et kui kohus selgitab kostjale aegumise taotluse esitamise võimalust ilma, et kostja oleks sellisele soovile oma väidetes vihjanud, on tegemist kohtu poolt selgitamiskohustuse piiride rikkumisega. Sellise teoga asub kohus pigem kostja abistaja ülesannetesse ja kohtu erapooletus on küsitav.

---

⁷³Vutt, M. Aegumine tsiviilõiguses. Tartu, Riigikohus, Õigusteabe osakond, 2009, lk 9.

Kohtu selgitamiskohustuse korrektseks täitmiseks tuleb kohtul selgitada kostjale aegumisega seonduvat juhul, kui kostja sellele konkreetselt viitab või tema väidetest on võimalik sellist soovi välja lugeda. Riigikohus on selgitanud, et aegumise kohaldamise nõude esitamiseks piisab ka selgest suulisest vastuväitest, mida saab käsitada taotlusena⁷⁴. Seega on kohtu diskretsioon aegumisega seonduvas väga lai. See, milliseid küsimusi kohus kostjalt küsib ja kuidas vastuseid tõlgendab, on igas menetluses erinev. Kui kohus leiab, et kostjal oleks võimalik viidata aegumisele, on kohtul võimalik näiteks istungil kostjale asjaolude kohta küsimusi esitades välja selgitada, kas kostjal on selline soov või mitte.

Autor on seisukohal, et viivisenõude vähendamise ja aegumise taotluse esitamisega seonduvat peaks praktikas käsitlema ühte moodi. Sisuliselt on mõlemal juhul tegemist olukorraga, kus kohus ei tohiks ilma kostja esitatava taotluseta antud küsimusi arutada.

1.4 Kohtu selgitamiskohustus seoses tõenditega

1.4.1 Tõendamine, tõendid ja tõendamiskoormis

Tulenevalt TsMS § 392 lg 1 p-st 4 on kohtu kohustus eelmenetluse käigus välja selgitada eelkõige tõendid, mida menetlusosalised esitavad oma faktiliste väidete põhjendamiseks, ja esitatud tõendite lubatavus. TsMS § 230 lg 1 sätestab, et kumbki pool peab hagimenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited, kui seadusest ei tulene teisiti.

Kohtu selgitamiskohustuse mõtet kannab endas TsMS § 230 lg 2, mis annab kohtule õiguse teha menetlusosalisele ettepanek esitada täiendavaid tõendeid. Sellise sätte puudumisel oleks pooltel täielik võim tõendite valiku ja esitamise üle, mis võib kaasa tuua olukorra, kus asjas olulist tähendust omavad faktid ja tõendid ei selgu menetluse käigus ning ei kajastu seega ka otsuses⁷⁵. Kohus ei pea juba eelmenetluse käigus võtma seisukohta, kas poolte esitatud tõenditega on võimalik lugeda üks või teine asjaolu tõendatuks. Kohus peab eelmenetluses otsustama, kas

---

⁷⁴RKTKo 10.10.2007, 3-2-1-41-07, p 24.

⁷⁵van Caenegem, W. Adversarial Systems and Adversarial Mindsets: Do We Need Either? Bond Law Review 2003, Vol. 15, Iss. 2, Article 9, lk 117.

esitatud tõendid on asjakohased ja lubatavad. Alles otsuse tegemisel saab kohus hinnata tõendeid ja otsustada, mis asjaolud on tuvastatud.⁷⁶

TsMS § 229 defineerib, et tõendiks on tsiviilasjas igasugune teave, mis on seaduses sätestatud protsessivormis ja mille alusel kohus seaduses sätestatud korras teeb kindlaks poolte nõudeid ja vastuväiteid põhjendavad asjaolud või nende puudumise, samuti muud asja õigeks lahendamiseks tähtsad asjaolud. Tõendiks võib olla tunnistaja ütlus, menetlusosalise vande all antud seletus, dokumentaalne tõend, asitõend, vaatlus ning eksperdiarvamus.

Võistlevuse printsiibist tulenevalt peaks olema poolte ülesanne esitada tõendeid. Pooled peaksid tegema kõik endast oleneva, et otsida üles ja esitada kõik tõendid, mis nende seisukohti toetavad ja vastaspoole väiteid ümber lükkavad⁷⁷. Juhul, kui menetlusosalisel ei ole võimalik ise tõendeid esitada, kuna tal puudub neile juurdepääs, on võimalik taotleda kohtult tõendite kogumist TsMS § 236 lg 2 alusel või dokumendi väljanõudmist TsMS § 278 alusel. Riigikohus on märkinud, et kohtul ei ole õigust omal algatusel kutsuda uusi tunnistajaid ja nõuda dokumentaalseid tõendeid, kui keegi protsessiosalistest ei ole seda taotlenud ning selles asjas on kokkuleppe sõlmimine seadusega lubatud⁷⁸. Eeltoodust järeldeb, et kohtul on õigus välja nõuda neid menetlusega seotud tõendeid, mida pooled ise esile toovad ja soovivad oma väidete tõendamiseks kasutada. Seega ei tohiks kohus ilma poole taotluseta iseseisvalt tõendeid koguda.

Saksa õiguses on samalaadsed, kohtule tõendite kogumiseks õiguse andvad normid ZPO §-d 142 ja 143. Erinevusena võib ZPO kohaselt kolmas isik keelduda tõendi väljastamisest kohtule ka juhul, kui tõendi esitamine tooks talle kaasa liigseid kulutusi.⁷⁹ Ka Saksa õiguses on kohtul võimalus tõendite väljanõudmiseks juhul, kui menetlusosaline on tõendile viidanud. On leitud, et kohtu õigus tõendeid koguda muudab lihtsamaks tõe väljaselgitamise. Kohtuniku aktiivsus asja lahendamisel kannab endas õigluse eesmärki, kuna aitab kiiresti ja efektiivselt määrata poolte õigused ja kohustused menetluses. Kohtu aktiivne roll loob õiguskindluse, et kohus mõistab hagi

---

⁷⁶ RKTko 29.04.2015 3-2-1-41-15, p 19.

⁷⁷ Leubsdorf, J. Evidence law as system of incentives. Iowa Law Review 2010, Vol. 95, Issue 5, lk 3.

⁷⁸ RKTko 04.09.1997, 3-2-1-91-97.

⁷⁹ Rühl, *supra* note 31, lk 918.

sisu ja kohtulahend lõpetab poolte vaidlused antud teemal.⁸⁰ Võistleva menetluse üheks suureks puuduseks peetakse just seda, et kohtul ei ole tõe väljaselgitamise kohustust⁸¹.

EIOKonv art 6 p 1 rõhutab, et võistleva menetluse tagamiseks tuleb pooltele anda võimalus tõendeid esitada ja teiste menetlusosaliste esitatud tõenditega tutvuda ning nende kohta seisukohti esitada⁸². Samamoodi peab menetlusosalisel olema võimalus tutvuda ja esitada seisukohti ka tõendile, mis on kohtu poolt välja nõutud⁸³. Sellised sätted toetavad võistleva menetluse mõtet ja annavad pooltele võimaluse oma väiteid ja vastuväiteid võrdsetel alustel esitada.

TsMS § 230 kohaselt on kohtul õigus iseseisvalt tõendeid koguda ning teha pooltele ettepanek vastavaid tõendeid esitada abieluasjas, põlvnemise asjas ja ka lapse huve puudutavas vaidluses. Kuna perekonnaasjades on antud kohtule suuremad õigused iseseisvalt tõendeid koguda, on ka kohtu selgitamiskohustus neis asjus laiem. Riigikohus on rõhutanud, et lapse ülalpidamise asjas peab kohus vajadusel tegema pooltele ettepaneku esitada täiendavaid tõendeid või neid ise koguma⁸⁴.

Saksa õiguses peetakse lubatavaks näiteks tähelepanu juhtimist tõendite esitamise vajadusele eelkõige juhul, kui tõendi esitamata jätmine põhineb ilmselt üksnes hooletusel või asjatundmatusel tõendamiskoormise suhtes.⁸⁵

Kohtu selgitamiskohustusele on Riigikohus rõhunud ka olukorras, kus kohus leiab, et esitatud tõendid ei tõenda kogu kahju⁸⁶. Sellisel juhul peaks kohus tegema hagejale ettepaneku esitada täiendavaid tõendeid või võiks rahuldada hagi osaliselt, kuid kohus ei või jätta kahju hüvitamise nõuet täielikult rahuldamata. Kohus peab pooltele ja teistele protsessiosalistele selgitama, milliste nende nõuete ja vastuväidete aluseks märgitud asjaolude kohta tõendid puuduvad või ei

---

⁸⁰Koller, C. Civil Justice in Austrian-German tradition. - Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems, Part II National Perspective- Uzelac, A. (ed). Springer International Publishing Switzerland 2014, lk 42.

⁸¹Jolowicz, J.A. Adversarial and Inquisitorial Models of Civil Procedure. International and Comparative Law Quarterly 2003, vol 52, lk 283.

⁸²Cooper, J. Procedural due process, Human Rights and the added value of the right to a fair trial. Judicial Review 2006, 78, lk 11.

⁸³EIKo 21.01.2014, 21976/09, *Gramaxo Rozeira vs Portuga*.

⁸⁴RKTKo 08.04.2009, 3-2-1-31-09, p 12.

⁸⁵Kull, I. jt. *supra* note 9, lk 569.

⁸⁶RKTKo 29.10.1999, 3-2-1-99-99.

ole esitatud tõendid nende asjaolude tuvastamiseks küllaldased, tehes pooltele ja protsessiosalistele ettepaneku esitada täiendavaid tõendeid⁸⁷.

Juhul, kui kohus juhib poolte tähelepanu tõendite vähesusele ja annab täiendava aja tõendeid juurde esitada, kuid pooled seda ei kasuta, tuleks kohtul teha otsus olemasolevale tuginedes. Sellisel juhul saaks lugeda, et kohus on selgitamiskohustuse täitnud. Tõsiasi, et menetlusosaline ei pidanud vajalikuks täiendavalt tõendeid esitada, ei tohiks takistada menetluse käiku. Ka ei pea autor vajalikuks, et sellises olukorras peaks kohus korduvalt juhtima tõendamata asjaolule tähelepanu või koguma ise tõendeid. Asjaolude tõendamise kohustus on siiski menetlusosaliste ülesanne ning kohus saab selgitamiskohustuse raamides anda juhtnööre.

Asja ammendava arutamise kohustus tähendab muu hulgas kohtu kohustust selgitada pooltele asjas tõendamist vajavaid asjaolusid ning asjaolude tõendamise koormust⁸⁸. Väite tõendamiskoormis langeb tavaliselt sellele poolele, kes väite esitas. Samamoodi toimub tõendamiskoormise jaotus ka Saksa õiguses⁸⁹. Riigikohus on hiljutises lahendis⁹⁰ selgitanud, et pooled võivad kokku leppida tõendamiskoormise jaotuse erinevalt seaduses sätestatust ja ka selle, millised on tõendid, millega mingit asjaolu võib tõendada, kui seadusest ei tulene teisiti.

Tõendamiskoormise üleminek teisele poolele saab tuleneda vaid seadusest või poolte kokkuleppest. Tõendamiskoormise ümberjaotumisest menetluse kestel tuleb kohtul tulenevalt TsMS § 436 lg-test 3 ja 4 ning § 351 lg-st 1 menetlusosalistele teada anda ja võimaldada esitada täiendavaid tõendeid sellel menetlusosalisel, kellele kohtu hinnangul tõendamiskoormis üle läheb. Kohus peab menetluse kestel teada andma tõendamiskoormise ümberjaotumisest vähemalt sel määral, et menetlusosaline saaks sellest aru ja saaks ennast kaitsta.⁹¹ Eeltoodust saab järeldada, et kohus peab selgitama pooltele tõendamiskoormise jaotumist ja ka veenduma, et menetlusosalised on sellest õigesti aru saanud. Kui kohus tõendamiskoormise ümberjaotumist pooltele ei selgita, on tegemist selgitamiskohustuse rikkumisega.

---

⁸⁷RKTKo 05.06.2002, 3-2-1-62-02, p 7.

⁸⁸RKTKo 17.12.2008, 3-2-1-114-08, p 14.

⁸⁹Murray, P.L., Stürner, R. German Civil Justice. Durham, Carolina Academic Press 2004, lk 267.

⁹⁰RKTKo 24.03.2015, 3-2-1-177-14, p10.

⁹¹RKTKo 12.03.2015, 3-2-1-149-14, p 14.

Kui pool on mingile asjaolule tuginedes jäänud paljasõnaliseks või on esitanud ilmselgelt ebakohaseid või ebapiisavaid tõendeid, peab kohus juhtima sellele poole tähelepanu⁹². Kui ainsaks tõendiks on poolte seletused ja kostja eitab hageja seletuses sisalduvaid hagi alusesse kuuluvaid asjaolusid, siis lasub nende asjaolude täiendava tõendamise kohustus hagejal⁹³. Eeltoodust tulenevalt saab hageja täiendava tõendamise vajadusest teada alles peale kostja vastusest hagile. Siinkohal on oluline, et ka kohus juhiks poolte tähelepanu täiendavale tõendamise vajadusele ja annaks võimaluse täiendavaid tõendeid esitada ning selgitaks ka tõendamiskoormise jagunemist poolte vahel.

Kohus saab keelduda TsMS § 238 lg 1 p 2 alusel tõendi vastuvõtmisest üksnes siis, kui asjaolu positiivse tõendatuse kohta on juba piisavalt tõendeid kogutud, mitte aga siis, kui väidetava asjaolu kohta ei ole tõendeid kogutud. Nimetatud säte on mõeldud tagama menetlusökonoomiat olukorras, kus asjaolu kohta tõendite edasine kogumine oleks tarbetu ajakulu⁹⁴.

1.4.2 Ekspertiisi valik ja ekspertiisi määramine

Kohtu selgitamiskohustus, kohtu õigus tõendeid koguda ja koostöö menetlusosalistega on olulised aspektid ka keerulisemates vaidlustes, kus kohtul puuduvad erialased teadmised teatud valdkonnas. Sellises olukorras võimaldab TsMS § 293 määrata asjas tähtsust omavate asjaolude väljaselgitamiseks ekspertiisi, kes viib läbi ekspertiisi. Ekspert on eriteadmistega isik, kes annab oma erapooletu arvamuse⁹⁵. Samas tuleb märkida, et kohtul ei ole kohustust määrata ekspertiisi läbiviimist ka eriteadmisi vajavates asjades, kui on võimalik asjaolud välja selgitada teiste tõendite abil⁹⁶. Seega on ekspertiisi määramine kohtu õigus, kuid kohtul on õigus sellest keelduda. Ekspertiisi määramise eesmärk peab olema asjaolude väljaselgitamine ehk suuremas plaanis tõe väljaselgitamine⁹⁷.

Ekspertiisi määramise osas on suur roll ka ekspertiisi valikul. Kui pooled on ekspertiisi isikus kokku leppinud, ei või kohus üldiselt määrata kedagi teist ekspertiisi läbi viima. Ekspertiisi valikul peab

---

⁹²RKTKo 05.05.2004, 3-2-1-54-04, p 18.

⁹³RKTKo 02.10.1997, 3-2-1-103-97.

⁹⁴RKTKo 30.10.2013, 3-2-1-113-13, p 15 .

⁹⁵Verker, R. Comparative aspects of expert evidence in civil litigation. The International Journal Of Evidence & Proof 2009, 13, lk 168.

⁹⁶RKTKo 01.07.2009, 3-2-1-72-09, p 16.

⁹⁷Verker, *supra* note 95, lk 169.

kohus arvestama poolte seisukohti, kuid kui pooled ei jõua isiku osas kokkuleppele, teeb valiku ikkagi kohus. Poolte võrdsuse seisukohast on oluline, et kohus selgitaks menetlusosalistele, et neil on võimalik teha ettepanekuid eksperdi isiku osas. Nagu ka eksperdi määramise üle otsustamisel, on kohtul suur võim eksperdile esitatavate küsimuste üle otsustamisel. TsMS näeb ette, et küsimused esitatakse läbi kohtu ja kohtul on õigus ka küsimuse eemaldamiseks. Seeläbi on ka kohtunikul endal võimalus eksperdile küsimusi esitada ja teostada veenduda, et ekspertiisi tulemusena selgitatakse välja vajalikud asjaolud.

TsMS § 301 lg 3 annab eksperdile teatud vabaduse esitada seisukohti ka nende asjaolude kohta, mille kohta talle küsimusi ei esitatud. Ka Riigikohus on selgitanud, et ekspert võib erandjuhtudel omal algatusel tõstatada ja lahendada ekspertiisimääruses esitamata küsimusi, kuid eksperdiarvamusele lisatud dokumendid ei ole dokumentaalsed tõendid⁹⁸. Kuigi eksperdi ülekuulamisele kohaldatakse tunnistaja ülekuulamise sätteid, siis eeltoodust tulenevalt ei käsitleta eksperti kui päris tavalist tunnistajat. Ekspert vastutab enda koostatud ekspertiisiaktis esitatud seisukohtade ja järelduste eest ja nende esitamisega kinnitab, et need on koostatud lähtudes tema eriteadmistest.

TsMS sätestab ka võimaluse eksperdi ülekuulamiseks kohtuistungil, mis annab nii pooltele kui ka kohtule võimaluse esitada täiendavaid küsimusi eksperdiarvamuse pinnalt. Austria kõrgeim kohus on rõhutanud, et poolte võrdsuse tagamiseks peab neil olema võimalus arutada eksperdiga faktilisi asjaolusid ja esitada enda vastuargumente⁹⁹.

Ekspertiisiga väljaselgitatavad asjaolud ei ole absoluutseks tõeks ja vankumatuks tõendiks. Riigikohus on leidnud, et eksperdi arvamust tuleb hinnata nagu teisigi tõendeid TsMS §-s 232 sätestatud järgides, seetõttu on kohtul alus ja võimalus revideerida ekspertide arvamust ja on alus kahelda ekspertide ühise arvamuse õigsuses¹⁰⁰. Sellest järeldub, et ekspertiisiakt on võrdne teiste menetluses esitatud tõenditega, olenemata sellest, et ekspertiisi koostajalt eeldatakse eriteadmisi, mida kohtul ja pooltel ei ole.

---

⁹⁸RKTKo 05.05.2003, 3-2-1-52-03, p 23.

⁹⁹Verker, *supra* note 95, lk 177.

¹⁰⁰RKTKo 3.10.2006, 3-2-1-78-06, p 14.

Itaalia õiguses käsitletakse eksperti kui kohtu usaldusisikut, kes tegutseb kohtu käsul, Saksamaal on ekspert pigem kohtu abistaja¹⁰¹. Autori arvates on eksperti roll menetluses suurem kui tunnistaja roll ja koostatud ekspertiisi tõendusväärtus mõnevõrra suurem kui mõne muu dokumentaalse tõendi roll. Kuna ekspert on eriteadmistega isik, kes annab oma pooltest sõltumatu hinnangu, peaks eksperti käsitlema kui kohtu abistajat.

Autori arvates täidab kohus selgitamiskohustust ka ekspertiisi määramise või sellest keeldumise läbi, otsustades juba sellega, kas ekspertiisiga väljaselgitatavad asjaolud on juba menetluses piisavalt selged või mitte. Olukorras, kus kohus keeldub ekspertiisi määramisest saab järeldada, et poolte esitatud väited ja tõendid vaidluse all olevate asjaolude kohta on piisavad ja kohus ei näe täiendavat vajadust ekspertiisi määrata.

1.4.3 Tunnistaja ütlused

Autori arvates vajab selgitamist ka menetlusosaliste ja kohtu vaheline kohustuste ja õiguste jagunemine seoses tunnistajate valiku ja ülekuulamisega. Tulenevalt võistlevuse printsiibist on poolte õigus esitada tunnistajana ülekuulamiseks neid isikuid, kellel on asjas tähtsust omavat teavet. P. Varul on väitnud, et tulenevalt tsiviilasjade võistlevuslikust olemusest on kohtu ülesanne objektiivse tõe väljaselgitamine ning selles mõttes on kogu tõendite hindamine ja tunnistajate ülekuulamine suunatud objektiivse tõe väljaselgitamisele¹⁰².

Kuigi TsMS ei sätesta konkreetselt, kellel on õigus esitada tunnistajaid ülekuulamiseks, on see tavaliselt poolte ülesanne, kuna nende huvides on oma väiteid tõendada. Kuigi TsMS § 262 lg 6 viitab ka kohtu algatusel kutsutud tunnistajale, on säte mõeldud rakendamiseks eelkõige hagita menetluses ja asjades, kus kohtul on õigus omal algatusel tõendeid koguda.

Tulenevalt TsMS §-st 262 on kohtunikul tunnistaja ülekuulamisel põhiroll. Asja sisu tutvustab tunnistajale kohtunik ning ka küsimusi saavad pooled esitada kohtu vahendusel. See annab

---

¹⁰¹Jolowicz, J. A. On civil procedure. Cambridge, University Press 2000, lk 216.

¹⁰²VIII Riigikogu stenogramm VII istungjärk, 22. aprill 1998, kell 14:00.

kohtule võimaluse keelata ebaolulisi ja asjasse mitte puutuvaid küsimusi. Samas on kohtul tõe väljaselgitamise eesmärgist tulenevalt võimalik ka ise küsimusi küsida¹⁰³.

Kohtu roll poolte küsimuste vahendajana tagab selle, et pooled ei saaks tunnistajat ütluste andmisel mõjutada ega suunata¹⁰⁴. Oluline on ka märkida, et tunnistaja ütlused peavad olema faktipõhised ja tuginema tunnistaja enda läbielatud või nähtud sündmustele, mitte põhinema kuuldul ning kohus ja pooled ei oota tunnistajalt järeldusi¹⁰⁵. Samasugune kohtuniku kontrolli alla olev tunnistajate ülekuulamisüsteem toimib ka Saksamaal¹⁰⁶.

Kohtu võimalus küsida tunnistajalt ka selliseid küsimusi, mida pooled ei ole esitanud, annab suurema võimaluse tegelikult toimunu väljaselgitamiseks. Samas on autori arvates olukord, kus kohus küsib tunnistajalt küsimusi asjaolude kohta, millele pooled tähelepanu ei pööra, teatavas vastuolus võistlevuse printsiibiga. Kuna tunnistaja ütlused on tsiviilkohtumenetluses käsitletavad tõenditena, peaks olema ka poolte õigus selle sisu üle otsustada. Siinkohal ei taha autor väita, et pooltel on õigus tunnistajat mõjutada ja tunnistuse sisu n-ö ette öelda, vaid pigem seda, et pooled peaksid saama otsustada selle üle, mille kohta tunnistaja ütlusi annab. See õigus peaks olema tagatud asjaoluga, et tunnistaja ülekuulamise taotlust esitades tuleb menetlusosalisel märkida, milliste asjaolude kohta tunnistaja ütlusi andma kutsutakse. Praktikas aga ei välista see olukorda, kus kohus küsib tunnistajalt küsimusi ka teiste asjaolude kohta.

Olukorda, kus pool on esitanud taotluse tunnistaja ülekuulamiseks teatud asjaolu pinnalt, aga kohus ja vastaspool küsivad tunnistajalt küsimusi ka teiste asjaolude kohta, saab pidada vastuolus olevaks poolte võistlevuse printsiibiga. Kuigi TsMS § 262 lg 7 sätestab, et kohus kõrvaldab küsimused, mis asjasse ei puutu või mille eesmärk on saada võimalus esitada uusi asjaolusid, on praktikas võimalik, et nii kohus kui ka pooled ei piirdu tunnistaja küsitlemisel ainult taotluses märgitud asjaoludega, vaid esitavad küsimusi kogu vaidluse kohta. See paneb aga pooled keerulisse olukorda, kuna tunnistaja ütlustest võivad selguda uued asjaolud, mille pinnalt oleks võimalik täiendada hagi või vastuväiteid.

---

¹⁰³Pejovic, C. Civil law and common law: two different paths leading to the same goal. Victoria University of Wellington Law Review 2001, vol 32, no 3, lk 834.

¹⁰⁴Nuuma, P. Sissejuhatus menetlusõigusesse. Tallinn, Külim 2012, lk 176.

¹⁰⁵Murray, Stürner, *supra* note 89, lk 273.

¹⁰⁶Langbein, J. H. The German Advantage in Civil Procedure. The University of Chicago Law Review 1985, vol 52 nr 4, lk 834.

Tõe väljaselgitamise eesmärgist lähtuvalt on tunnistaja igakülgne küsitlemine vaidluse all olevate asjaolude osas mõistetav, olenemata ka sellest, millise asjaoluga seoses on tunnistaja ülekuulamist taotletud. Samas näeb TsMS ette, et pooled ise käsutavad oma menetlusõigusi oma äranägemise järgi ja seetõttu ei tohiks küsitleta tunnistajat asjaolude osas, mida pool pole taotluses märkinud.

Menetluslikult tooks selline range piirang, kus tunnistajalt ei tohi küsida muude asjaolude kohta kui ainult taotluses märgitud, kaasa ebaökonomse menetluse. Kui kohus ja pooled mõistavad tunnistaja ülekuulamise, et tunnistajal on teadmisi ka muude asjaolude osas kui ainult taotluses märgitud, oleks ebaotstarbekas mitte küsida tunnistajalt nende asjaolude kohta ja peale istungit esitada uus taotlus sama tunnistaja ülekuulamiseks teiste asjaolude osas. See oleks menetluse ökonomia mõttes väga ebaotstarbekas.

Sellise piirangu kehtestamisel saab olla eelkõige kaks menetluslikku tagajärge: kas menetlusosalised hakkaksid tunnistaja ülekuulamise taotluses märkima kõiki asjaolusid või hakkaksid menetluste ajad pikenema. Antud olukorras on kohtul poolte võrdsuse tagamiseks võimalik ka pooltelt istungil tunnistaja ülekuulamise käigus küsida, kas nad on nõus, et tunnistaja annab ütlusi ka asjaolude kohta, mille osas teda tunnistama ei ole kutsutud.

Kuigi autor leiab, et kohtu ja poolte praktikas esinev õigus esitada tunnistajale küsimusi ka nende asjaolude kohta, mille ülekuulamiseks pole tunnistajat taotletud, on mõningases vastuolus poolte võistlevuse printsiibiga, ei pea autor vajalikuks ka sellist õigust piirata.

1.4.4 Menetlusosalise vande all antud ütlused

TsMS § 267 sätestab, et asjaolu tõendamiseks võib menetlusosaline taotleda ka vastaspoole vande all ülekuulamist või TsMS § 268 alusel enda vande all ülekuulamist eeldusel, et vastaspool sellega nõustub. TsMS § 268¹ annab aga kohtule õiguse omal algatusel, sõltumata poolte taotlustest ja tõendamiskoormise jaotusest, vande all üle kuulata ükskõik kumma või mõlemad pooled, kui varasema menetluse ning esitatud ja kogutud tõendite põhjal ei ole kohtul võimalik kujundada seisukohta väidetud ja tõendamisele kuuluva asjaolu tõepärasuses.

Eeltoodust tulenevalt võib kohus poole omal algatusel vande all üle kuulata ka juhul, kui tõendama kohustatud pool soovib anda vande all seletuse, kuid vastaspool sellega ei nõustu. Tõendina saab käsitleda ainult poole vande all antud seletust, seega ei saa kohus rajada otsust poole seletusele, mis ei ole vande all antud¹⁰⁷.

Eeltoodud sätted annavad kohtule üpriski laiad võimalused faktiliste asjaolude väljaselgitamiseks ja tõendite kogumiseks, seda küll juhul, kui pooled ise ei ole olnud võimelised oma väiteid tõendama. Samas on aga kohtu initsiatiivil vande all ütluste andmisest keeldumise võimalused pooltele väga napid. See tähendab, et kohtul on endal tõendite kogumise õigus, olenemata poolte soovist.

Riigikohus on selgitanud, et TsMS §-st 268¹ tulenev kohtu õigus on erandlik ja kohaldatav ainult sellisel juhul, kui mitte kuidagi muud moodi ei ole võimalik mõnda asjaolu tõendada¹⁰⁸. EIÕK on selgitanud, et olukorras, kus pooled peavad tõendama kahe isiku vahelise suulise kokkuleppe olemasolu, peab kohus võimaldama mõlemal kokkuleppe sõlmimisel viibinud isikul ütlusi anda¹⁰⁹. Kui seda ei võimaldata, on tegemist EIÕKonv artikli 6 rikkumisega, kuna pooltele ei ole tagatud võistlev menetlus ja poolte võrdsus.

Autori arvates on nii kohtu selgitamiskohustuse kui ka poolte võrdsuse ja võistlevuse printsiibist lähtudes oluline, et kohus kasutaks eelpool toodud sättes antud õigust vaid äärmuslikel juhtudel. Eelkõige tuleb kohtul selgitamiskohustuse täitmiseks selgitada pooltele tõendamist vajavaid asjaolusid ja tõendamiskoormist. Juhul, kui pooltel ei ole võimalik kuidagi asjaolusid tõendada või esitatakse taotlus teise poole vande all ülekuulamist ja teine pool sellega ei nõustu, võib kohus kaaluda TsMS §-s 268¹ sätestatud õiguse rakendamist. Poolte ütluste andmine vande all ei ole vajalik, kui asjaolusid saab tõendada ka muude tõenditega või tõendamist vajav asjaolu ei oma menetluses väga suurt rolli.

Olukord, kus pooled ei ole väljendanud soovi anda vande all ütlusi ja kohus seda ikkagi nõuab, on autori arvates vastuolus võistleva menetluse printsiibiga. Võistlevas menetluses on poolte kohustus esitada oma väidete tõendamiseks piisavalt tõendeid. Kohus ei tohiks omal initsiatiivil tõendeid koguda, seega ka mitte pooli vande all üle kuulata. Juhul, kui pool ei suuda tõendada

---

¹⁰⁷RKTKo 01.11.2006, 3-2-1-91-06, p 15.

¹⁰⁸RKTKo 23.05.2011, 3-2-1-39-11, p 13.

¹⁰⁹EIKo 27.10.1993, 14448/88, *Dombo Beheer B.V vs. Holland*.

mingit asjaolu, peaks olema tema enda otsustada, kas taotlema enda vande all ülekuulamist või võtta tõendi puudumise riisiko. Mõistetav on aga kohtu õigus kuulata pool vande all üle juhul, kui vastaspool sellega ei nõustu, sest tõendamise kohustuse täitmine ei tohiks sõltuda vastaspoolest.

Autor on seiskohal, et olukorras, kus pool ei suuda enda esitatud asjaolusid või vastuväiteid tõendada ning keeldub ka võimalusest vande all ütlusi anda, ei peaks kohus menetlusosalist n.ö sunniviisiliselt vande all ära kuulama. Sellises olukorras on kohtul võimalik TsMS § 200 lg 1 alusel eeldada, et menetlusosaline ei kasuta oma menetlusõigusi heauskselt ja arvestada asjaolu tõendamata jätmist ja vande all ütluste andmisest keeldumist antud poole kahjuks.

2. Kohtu selgitamiskohustus seoses õigusliku kvalifikatsiooniga

2.1. Kohtu roll nõude õiguslikul kvalifitseerimisel

Kohtu selgitamiskohustus seoses hagi õigusliku kvalifitseerimisega on eriti suur, kuna TsMS § 436 lg 7 sätestab, et kohus ei ole seotud poolte esitatud õigusliku hinnanguga. Ka Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlemise määruse¹¹⁰ artikli 12 järgi ei ole pooled kohustatud andma nõudele õiguslikku hinnangut. See tähendab, et lähtutakse põhimõttest *iura novit curia* ehk õigust mõistab ja kohaldab kohus ise. Just *iura novit curia* põhimõtte on aluseks menetluse kujundamisele kohtuniku poolt, sest see eeldab, et kohtunik saab asjaoludest ja hagi sisust piisavalt aru ja tal on võimalik õiguse kohaldamisega asi lahendada¹¹¹.

TsMS ei pane hagejale kohustust oma nõuet õiguslikult kvalifitseerida. Seetõttu on oluline juba varases menetlusstaadiumis kõigi asjaolude ja tõendite väljaselgitamine, et kohtul oleks võimalik mõista hagi sisu ja eesmärki ning anda korrektne õiguslik hinnang. *Iura novit curia* põhimõtte eesmärk ei ole ühe ega teise poole abistamine, vaid eelkõige kohtu enda jaoks asja ettevalmistamine selliselt, et oleks võimalik asi lahendada¹¹². Selleks, et kohtul oleks võimalik hinnata vaidluse all oleva küsimuse õiguslikku kvalifikatsiooni, peab kohus näitama üles aktiivsust ja juhtima poolte tähelepanu asjaoludele ja tõenditele, millega seoses on tekkinud ebakõlad või mis vajavad täiendavat selgitamist ja täiendamist. Alles siis, kui pooled on kõik olulised asjaolud ja tõendid esitanud, saab kohus anda asjale korrektse õigusliku hinnangu.

Kohus ei saa otsuses tugineda sellele, et pooled ei esitanud asjaolusid selliselt, et need võimaldanuks hageja nõude korrektselt lahendada.¹¹³ Kohus peab hageja nõude kvalifitseerimisel ise selgeks tegema, milliseid asjaolusid peavad pooled tõendama ja seda pooltele ka selgitama. Oluliste asjaolude eristamine ebaolulistest on üks kohtu oluline ülesanne asja lahendamisel.¹¹⁴

Oluline on ka märkida, et TsMS § 371 lõike 2 ja § 423 lõike 2 kohaldamine võimaldab kohtul menetlusest välistada hagid ja avaldused, mille õiguslik perspektiivitus selgub hageja või

---

¹¹⁰Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 11.07.2007 määrus (EÜ) nr 861/2007, OJ L 199, 31.7.2007.

¹¹¹Kõve, *supra* note 8, lk 668.

¹¹²Ibid, lk 668.

¹¹³RKTKo 28.10.2008, 3-2-1-80-08, p 18.

¹¹⁴RKTKo 02.03.2015, 3-2-1-145-14, p 15.

avaldata esitatud asjaolude ja seaduse võrdlemisel. Nende sätete peamiseks eesmärgiks on vältida pooltele kulutuste tekitamist sellise hagi menetlemisega, mille rahuldamiseks puudub õiguslik alus.¹¹⁵ Eeltoodud sätete rakendamise eelduseks on, et esitatud hagi nõuded ja hageja nõude eesmärk on selgelt välja toodud ja kohtule üheselt mõistetavad.

Kohus ei tohiks keelduda hagi menetlusse võtmast seetõttu, et hageja esitatud asjaolud ja nõuded on segased või hagi eesmärk ebamäärane. Kõigi ebaselguste korral tuleb kohtul anda hagejale tähtaeg täpsustuste esitamiseks. Kuigi menetlusseadustik ei kohusta hagejat oma nõudele õiguslikku kvalifikatsiooni määrama, leiab autor, et ebaselge hagi korral ei ole kohtul keelatud hagejalt küsida, kuidas hageja ise oma nõuet kvalifitseeriks.

Kohtu selgitamiskohustuse eesmärk tundub eeltoodu alusel olevat hagi korrekse õigusliku hinnangu andmine. Pooltele antud selgitused ja kohtu esitatud küsimused faktiliste asjaolude ja tõendite osas peaksid andma kohtule piisavalt informatsiooni, et hinnata poolte õiguslikku suhet objektiivselt. Kuna kohus ei ole seotud poolte esitatud õigusliku hinnanguga, tuleb kohtul asja lahendades selgeks teha, mida hageja täpselt soovib ja millised on mingi õigusnormi järgi sellise nõude rahuldamise eeldused¹¹⁶.

TsMS § 351 lg 2 sätestab, et kohus arutab menetlusosalistega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses nii faktilisest kui õiguslikust küljest. Kui kohus ei aruta pooltega nõude võimalikku õiguslikku kvalifikatsiooni, ei ole kohtul võimalik pooltele selgitada, mis asjaolud on selles asjas olulised, küsida poolte seisukohti nende asjaolude kohta ja selgitada pooltele, kes neist peab tõendama ühte või teist asjaolu¹¹⁷.

Kohtu esmane roll on anda poolte esitatule õiguslik hinnang¹¹⁸. Õigusliku hinnangu andmisel on pooltest sõltumatud ka kõrgema astme kohtud¹¹⁹. Seega ei ole välistatud, et erinevad kohtuastmed kvalifitseerivad samadel asjaoludel põhinevat nõuet erinevalt. Seetõttu on just esimese astme kohtul väga suur roll hagi menetlusse võtmisel ja eelmenetluses hageja eesmärgi väljaselgitamisel, et vältida otsuse tegemist puudulike asjaolude ja tõendite pinnalt.

---

¹¹⁵ Tampuu, T. Hagi ja hagita asja avalduse menetlusse võtmisest keeldumine või läbi vaatamata jätmise õigusliku perspektiivituse tõttu. *Juridica* 2010, nr X, lk 778.

¹¹⁶RKTKo 22.03.2008, 3-2-1-8-08, p 19.

¹¹⁷RKTKo 17.12.2008, 3-2-1-114-08, p 14.

¹¹⁸RKTKo 20.06.2011, 3-2-1-57-11, p 40.

¹¹⁹RKTKo 23.05.2012, 3-2-1-53-12, p 13.

Kuigi kohus ei ole seotud poolte esitatud õigusliku kvalifikatsiooniga, ei tohi kohtu õiguslik hinnang tulla pooltele üllatuslikult, st kohus peab vähemalt suulises menetluses üldjuhul poolte tähelepanu õigussuhte võimalikule kvalifikatsioonile juhtima ja võimaldama neil avaldada selle kohta arvamust.¹²⁰

Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et kohtu kohustus on anda pooltele võimalus esitada väiteid ja vastuväiteid tulenevalt õigussuhte võimalikust õiguslikust kvalifikatsioonist¹²¹. Sellisele nõudele on ka õiguskirjanduses viidatud juba ammu¹²². Seega võib kohus, kvalifitseerides poolte õigussuhet pooltest endist erinevalt, muuta menetlusliku olukorra hoopis teiseks. Aga seda eelkõige eeldusel, et kohus arutab menetlusosalistega enda nägemust õiguslikust kvalifikatsioonist, et see ei tuleks üllatusena. Pooltega arutamine on vajalik selleks, et pooled saaksid enda positsiooni muutunud olukorrast tulenevalt täpsustada.

Kohtunikel tuleb aga tagada võistlev menetlus ka olukordades, kus kohus lahendab asja tulenevalt kohtu enda tõstatatud asjaolu pinnalt. Menetlusosalisel on õigus eeldada, et temalt küsitakse seisukohta asja lahendamiseks olulise dokumendi või väite kohta.¹²³

Peale kohtu poolse võimaliku õigusliku hinnangu teadasaamist võib pooltel olla seega vajalik esitada täiendavaid seisukohti. Kas seega on võimalik, et hagejal tuleb hakata otsima uusi tõendeid ja esitada uusi asjaolusid, mis sobituksid kohtu vaatega? Kas oleks võimalik hagi aluse või eseme muutmise? Selline olukord muudab raskeks ka kostja positsiooni, kuna juba esitatud vastuväited võivad vajada täiendamist või täiendavate tõendite esitamist või muutuda hoopiski asjakohatuks.

Riigikohus on selgitanud, et kui ringkonnakohus soovib kohaldada seadust, mis seab protsessiosalised olulisel määral uude protsessuaalsesse positsiooni, eelkõige muudab tõendamiskoormuse jaotust, tuleb seda protsessiosalistega arutada ja anda neile võimalus esitada oma seisukohad ning vajadusel ka tõendid¹²⁴. Autor leiab, et kohtu esitatud õigusliku hinnangu alusel ei saa tekkida uus hagi ese, kuna kohus kvalifitseerib talle esitatu alusel poolte õigussuhet,

---

¹²⁰RKTKo 05.01.2011, 3-2-1-116-10, p 40.

¹²¹RKTKo 3-2-1-57-11, 20.06.11, p 40; RKTKo 29.10.2012, 3-2-1-116-12.

¹²²Poom, P. Kohtuniku suvast tsiviilprotsessis. Juriidiline ajakiri Õigus 1940, nr 3, lk 115.

¹²³EIKo 04.03.2014, 45519/06, *Duraliyski vs Bulgaaria*.

¹²⁴RKTKo 05.03.2008, 3-2-1-144-07, p 16.

mitte ei otsi alternatiive hageja eesmärgi saavutamiseks. Küll aga tuleks sellises olukorras anda menetlusosalistele võimalus oma seisukohta avaldada.

Riigikohus on ka märkinud, et kui õigusliku kvalifikatsiooni muutmine ei mõjuta menetlusosaliste protsessuaalset positsiooni tõendamismenetluses, ei ole tegemist üllatusliku otsusega¹²⁵. Sellest tulenevalt jääb kohtule ikkagi õigus lahendada asi kvalifikatsiooni järgi, millele pooled ei ole viidanud ja mida pole arutatud, kuid selle eelduseks on ikkagi asjaolu, et selline kvalifikatsioon ei mõjuta poolte positsiooni ega tõendamiskoormist menetluses ja nõude lahendus on vastavuses hageja eesmärgiga.

Autori arvates ei tohiks siiski eeltoodud Riigikohtu lahendist tulenevat mõtet kergekäeliselt käsitleda. Kohus peaks võimalusel siiski arutama õiguslikku kvalifikatsiooni ka menetlusosalistega ja lähtudes võistlevuse printsiibist andma pooltele ka võimaluse esitada oma seisukoht kohtu väljapakutud kvalifikatsiooni osas. Autor on seisukohal, et olukord, kus vaidluse õiguslik kvalifikatsioon on kohtuotsuses pooltele üllatuslik (olenemata sellest, et Riigikohtu otsuses toodud eeldus on täidetud), peaks olema võistleva menetluse seisukohast väga erandlik.

Riigikohus on ka selgitanud, et kohus peab küll hageja nõude kvalifitseerima ja kohaldama omal algatusel seadust õigesti, kuid see ei tähenda kohtu kohustust soovitada hagejal esitada esialgse nõude vähese tõendatuse või õigusliku perspektiivituse korral samas menetluses alternatiivne hagi. Kohus peab tulenevalt kvalifitseerimiskohustusest võtma arvesse vaid neid nõudeid, mille kohta hageja on esitanud asjaolusid.¹²⁶ Seega ei saaks ega tohiks kohtu selgitused kaasa tuua uusi nõudeid või nõude aluseid. Kohus peab hindama poolte esitatud ja ei tohiks väljuda esitatu piiridest.

Ka Saksa õiguskirjanduses on jõutud seisukohale, et kui poolte ja kohtu vaatenurgad on erinevad vaidluse aine suhtes, siis peab kohus pooltega arutama õiguslikku külge. Kohus peab pöörama poolte tähelepanu õiguslikele küsimustele, mida pooled on pidanud ebaoluliseks või millele ei ole tähelepanu pööratud.¹²⁷

---

¹²⁵Ibid, p 16.

¹²⁶RKTKo 16.05.2011, 3-2-1-34-11, p 10 .

¹²⁷van Rhee, C.H. (ed.). (2005) *supra* note 12, lk 301.

Olukorras, kus nõuet on võimalik kvalifitseerida mitmeti, peab kohus analüüsima kohtuotsuses erinevaid kvalifikatsioone. Samas peab lahend olema loogiline ja vastuoludeta. Kui kohtul puudub veendumus, millise materiaalõigusliku nõudega on tegu, kuid esitatud asjaoludel ei ole seda võimalik rahuldada ühelgi õiguslikul alusel, tuleb seda otsuses selgelt väljendada.¹²⁸

2.2. Kohtu selgitamiskohustus seoses alternatiivsete nõuetega

2.2.1. Alternatiivsed nõuded

TsMS § 370 järgi võib hageja ühes hakis esitada kostja vastu mitu erinevat nõuet ja neid võib koos menetleda, kui kõik esitatud nõuded alluvad menetlevale kohtule ning lubatud on sama menetluse liik. Sama kehtib ka erinevatel asjaoludel põhinevate nõuete kohta. Lubatud on esitada ka mitu alternatiivset nõuet, ning samuti mitu nõuet selliselt, et hageja palub rahuldada mõne nõude üksnes juhul, kui esimest nõuet ei rahuldata. Hageja õigus on ka esitatud alternatiivseid nõudeid järjestada.

Alternatiivsete nõuete esitamine on hagejale soodne mitmel põhjusel. Eelkõige seetõttu, et riigilõivu peab sellisel juhul tasuma vaid kõige suurema alternatiivse nõude hagi hinna järgi. Teiseks suurendab hageja alternatiivsete nõuete esitamisega hagi rahuldamise võimalusi, kui hageja ei ole päris kindel, kas ta on õigusest õigesti aru saanud ja/või kahtleb, missuguseid asjaolusid tal õnnestub kohtus tõendada. Õiguskirjanduses on välja toodud kolm eri liiki alternatiivseid nõudeid: samade alustega alternatiivsed nõuded, sama esemega nõuded eri alustel ning eri aluste ja esemetega alternatiivsed nõuded.¹²⁹

Alternatiivse nõude esitamise vajadus võib praktikas tekkida juhul, kui materiaalõiguse järgi on võimalik sama nõuet esitada sama elulise juhtumi korral erinevatel alustel. Eelduseks on muidugi, et üks hagi alus ei välistaks teist. Riigikohus on märkinud, et juhul, kui hageja ise ei ole selgelt väljendanud, millisele alusele ta tahab tugineda, on kohtu kohustus see välja selgitada. Näiteks saab tuua olukorra, kus lepinguline suhe ei välista kahju hüvitamise nõude esitamist ka deliktiõiguse alusel või kui hageja saab nõuda kahju hüvitamist nii delikti üldkoosseisu kui ka riskivastutuse alusel ja ei ole selge, kas ta soovib hagi esitada vaid ühel neist alustest või esitab

¹²⁸RKTKo 22.09.2014, 3-2-1-67-14, p 16.

¹²⁹Tampuu (2011), *supra* note 58, lk 344-364.

need alused alternatiivselt.¹³⁰ Viidatud kohtulahendist saab järeldada, et kohus peab hageja tähelepanu juhtima asjaolule, et hagi alus ei ole selge, mis omakorda võib tähendada uuele, hagejale seni teadmata olevale hagi alusele vihjamist.

Samas ei ole hagejal kunagi menetluslikust seisukohast alternatiivsete nõuete esitamise kohustust. Näiteks ei pea kahju hüvitamist nõudev hageja alternatiivselt esitama asjaolusid, mis võimaldaksid kohtul hinnata tema rahasumma nõuet ka alusetust rikastumisest tuleneva hüvitis nõudena. Küll aga peab isik arvestama sellega, et esitamata jäänud alternatiivsed nõuded võivad aeguda.¹³¹ Alternatiivsete nõuete esitamine on hageja õigus ja isiklik valik, hagejal on õigus otsustada, kas esitada nõue ühel või teisel alusel, või alternatiivselt mõlemal. Kohus ei saa teha hagejale ettepanekut esitada nõue ka alternatiivsel alusel, kuna see oleks vastuolus poolte võrdsuse ja võistlevuse printsiipidega.

Autori arvates on oluline vahet teha olukorral, kus kohus pakub välja uusi alternatiivseid nõudeid ja olukorral, kus kohus selgitab välja hageja hagi eesmärgi. Juhul, kui hageja nõude alus on ebaselge, peab kohus sellele tähelepanu juhtima ja andma vajadusel hagejale tähtaja nõude alust täpsustada. Kohus ei tohiks aga ise välja tuua, millised erinevad võimalused hagejal nõude kvalifitseerimisel on ning milliste tõenditega alternatiivseid nõudeid tõendada oleks võimalik, kuna selline käitumine väljuks selgitamiskohustuse piiridest.

Nii kohtu selgitamiskohustuse kui ka võistlevuse printsiibist tulenevalt ei tohiks kohus ise alternatiivseid nõudeid välja pakkuda, vaid peaks ikkagi lähtuma poolte esitatust ja vajadusel viitama, et hageja nõude alus on ebaselge ning mitmeti mõistetav ja andma tähtaja selle täpsustamiseks. Juhul, kui kohus viitab alternatiivsele nõudele, mida hageja ise ei ole välja toonud, on tegemist poolte võrdse kohtlemise rikkumisega. Ka Riigikohus on selgitanud, et kui hagi võimalikud alternatiivsed nõude alused pole selged, peab kohus nõudma hagejalt selgitust, andes talle vajadusel hagi selgitamiseks TsMS § 340¹ lg 1 järgi tähtaja¹³².

Nõude aluse ebaselguse täpsustamine kannab endas ka menetlusökonomika printsiibi mõtet. Kui esialgu võib tunduda, et hageja esitatud ebaselge nõue ja vastuolulised asjaolud on kostja positsioonile soodsad, siis tegelikult on selge nõude korral ka kostjal paremad võimalused

---

¹³⁰RKTKo 16.05.2011, 3-2-1-34-11, p 10.

¹³¹ Tampuu (2011), *supra* note 58, lk 344.

¹³²RKTKo 02.03.2015, 3-2-1-145-14, p 23.

vastuväidete esitamiseks ja tõendamiseks. Vastuväidete esitamine nõudele, mis on ebaselge ja konkreetselt formuleerimata, on palju keerulisem, kuna kostjal tuleb arvestada kõikvõimalike erinevate variantidega. Ka kohtul on hageja ja kostja seisukohtade ebaselguse ja paljususe korral raskem asjast üldpilti saada ja poolte tegelikku tahet välja selgitada.

Õiguskirjanduses on jõutud ka seisukohale, et kohus ei pea eelmenetluses hagejale selgitama, mis vastuväited võib kostja hagejale esitada, ega tegema (kas enne kostjalt vastuse saamist või pärast seda) hagejale ettepanekut kindlustada oma positsiooni alternatiivsete nõuete esitamisega.¹³³ Autor nõustub selle seisukohaga. Selline sekkumine ja hagejale nõuannete andmine oleks vastuolus poolte võrduse printsiibiga, kuna paneks kostja menetluslikult raskemasse olukorda. Ka võistlevuse printsiibi kohaselt ei oleks selline käitumine lubatav, kuna piiraks nii hageja kui kostja õigust ise oma menetlusõigusi käsutada.

Kohtupraktikast on tuua ka näiteid, kus kohus on selgitamiskohustuse täitmisega läinud üle piiri ja seeläbi viidanud alternatiivsele hagi nõudele, millele pooled ei ole kordagi tähelepanu juhtinud. Riigikohtu lahendis on selgitatud, et juhul, kui hageja tugines hagi selgesõnaliselt üksnes asjaolule, et kostja ütles üürilepingu üles ning et kostja võlgneb talle üksnes leppetrahvi, ei pidanud kohus hagejalt hagi menetlusse võtmise otsustamisel küsima alternatiivse nõude kohta. Ringkonnakohus on selles asjas maakohtule ebaõigesti ette heitnud, et maakohus ei küsinud hagejalt, kas ta soovib, et tema raha saamise nõue võidaks alternatiivselt rahuldada lepingu täitmise, s.o üüri saamise nõudena juhul, kui selgub, et üürilepingut pole üles öeldud. Hageja ei olnud kogu menetluse käigus kordagi väitnud, et üürileping kehtib ja kostja võlgneb talle üüri. Hageja jaoks pidi ilmnema alternatiivse nõude esitamise vajadus hiljemalt kostja esitatud vastuväidetest, milles kostja muu hulgas väitis, et tema ülesütlemise avalduse tühisuse korral võiks hagejal olla üüri saamise nõue.¹³⁴

Eeltoodud kohtulahendist nähtub, et kohtud ei tunneta alati selgitamiskohustuse piire üheselt ja esineb ka rikkumisi, ning ka ringkonnakohtud ei ole maakohtu selgitamiskohustuse täitmise analüüsimisel alati veatud. Antud lahendi puhul on autori arvates kohtu selgitamiskohustuse piiride ületamise põhjuseks asjaolu, et kohus soovis asja lahendada lõplikult ning vältida poolte vahel samast lepingust tulenevaid uusi vaidlusi. Autor on siiski seisukohal, et kohus ei tohiks viidata alternatiivsele nõudele, mida pooled ei ole ise välja toonud.

---

¹³³Tampuu (2011), *supra* note 58, lk 363.

¹³⁴RKTKo 16.05.2011, 3-2-1-34-11, p 9.

TsMS § 370 lg 2 kohaselt võib hagi esitada mitu alternatiivset nõuet, samuti mitu nõuet selliselt, et hageja palub rahuldada mõne nõude üksnes juhul, kui esimest nõuet ei rahuldata. Kohtupraktika on jõudnud seisukohale, et sellest sättest ei tulene, et alternatiivsed nõuded peavad põhinema samadel asjaoludel.¹³⁵ Viidatud lahendis on toodud maakohtu seisukoht, milles leiti, et taotluses on hagejad lisaks uuele nõudele e

sile toonud ka uued asjaolud väidetava kahju tekkimise kohta, mistõttu on tegemist uue ja iseseisva haginõudega, mitte alternatiivse nõudega juba varem esitatud asjaolude põhjal. Hagejate kahju hüvitamise nõuet on võimalik menetleda iseseisvalt eraldi menetluses, kui on sisuliselt menetletud ja lahendatud käesolevas asjas esitatud nõuded.

Nagu ka juba märgitud, leidis Riigikohus, et alternatiivsed nõuded ei pea põhinema samadel asjaoludel ja neid saab menetleda ka samas menetluses. Riigikohus on oma praktikas väljendanud ka seda, et alternatiivsed nõuded võivad erineda nii hagi eseme¹³⁶ kui ka hagi aluse¹³⁷ poolest. Alternatiivsete nõuete korral peetakse alternatiivsete faktiväidete esitamist üldjuhul lubatavaks.¹³⁸ Kuna alternatiivsed faktiväited võivad olla üksteisega vastuolus, on selliste nõuete lahendamine keerukam ja eeldab kohtult ka põhjalikumalt selgitamiskohustuse täitmist nii hageja kui ka kostja ees.

Kui hageja on esitanud oma nõude põhjendamiseks üksteist välistavad asjaolude kogumid, tuleb kohtul hinnata, kas vähemalt ühe tõendatuse korral saaks tema hagi rahuldada alternatiivsetel õiguslikel alustel¹³⁹. Sellises olukorras on ka kostja positsioon menetluses keerulisem, kuna vastuväiteid esitades tuleb lähtuda vastuolulistest asjaoludest. Siinkohal on kohtu selgitamiskohustusel kindlasti väga oluline roll ja pooltega tuleks arutada kõiki toodud asjaolusid nii hageja kui ka kostja nägemusest.

Juhul, kui kohus ei pööra poolte tähelepanu sellele, et asjaolud on vastuolulised, võib see kahjustada kostja positsiooni, kes esitab vastuväiteid ainult osadele nõuetele, lähtudes ainult enda poolsest asjaolude käsitlesest. Juhul, kui kohus peaks sellises olukorras rahuldama hagi mõne

---

¹³⁵RKTKo 09.06.2009, 3-2-1-59-09, p 12.

¹³⁶RKTKo 09.10.2007, 3-2-1-87-07, p16.

¹³⁷RKTKo 09.06.2009, 3-2-1-59-09, p 12.

¹³⁸Pärsimägi (2011), supra note 2, lk 21.

¹³⁹RKTKo 30.11.2011, 3-2-1-110-11.

asjaolu pinnalt, millele kostja ei ole üldse tähelepanu pööranud, on kostja jäänud teadmatusest halvemasse positsiooni ja kohus on oma selgitamiskohustuse täitmata jätnud. Selline olukord oleks mõningases vastuolus ka poolte võrduse printsiibiga, kuna hagejal on võimalus esitada alternatiivseid nõudeid ja vastuolulisi asjaolusid enda positsiooni kaitsmiseks, kuid kostja võimalused vastuväidete esitamiseks jäävad piiratuks, sest hageja nõuded on kokkuvõttes ebaselged.

Kuna alternatiivsete nõuete esitamise võimalus annab hagejale enda positsiooni kindlustamise võimaluse, tuleb kohtul alternatiivsete nõuetega hagi korral pöörata eriti tähelepanu selgitamiskohustusele ja ka kostja vastuväidete täielikkusele. Siinkohal peab autor mõistlikuks TsMS § 376 lõikest 5 tulenevat kohtu õigust nõuda, et mitmetes erinevates avaldustes esitatud seisukohad esitataks terviktekstina kohtule. Kui hageja esitab hagi terviktekstina, on lihtsam ja ülevaatlikum kõigi alternatiivsete nõuete arutamine. Samalaadselt võiks tervikteksti oma seisukohtadega esitada ka kostja, nii pooltele kui kohtule oleks abiks ka see, kui pooled toovad konkreetselt välja asjaolud, mille üle neil vaidlus puudub.

Alternatiivse nõude võib esitada lisaks ka juba menetluses olevale nõudele. See tähendab, et hageja võib menetluse jooksul hagi täiendada alternatiivse nõudega. Riigikohus on selgitanud, et TsMS iseenesest ei näe ette, et alternatiivset nõuet peab menetlema esialgse nõudega samas menetluses. Arvestades alternatiivsete nõuete omavahelist seotust, on üldjuhul otstarbekas neid samas menetluses menetleda. Alternatiivse nõude menetlusse võtmise lahendamisel saab analoogia alusel kohaldada hagide liitmise kohta sätestatud. Kui maakohus otsustab alternatiivset nõuet esialgu esitatud nõudega samasse menetlusse mitte võtta, ei ole see aluseks keelduda alternatiivse nõude menetlusse võtmisest. Sellisel juhul peab maakohus otsustama alternatiivse nõude eraldi menetlusse võtmise.¹⁴⁰

Autori arvates on alternatiivsete nõuete menetlemine ühes menetluses otstarbekam kui eraldi menetlustes. Kuigi erinevatel asjaoludel põhinevad nõuded muudavad seisukohtade esitamise ja hagist ühtse pildi loomise keerukamaks, säästab nõuete koos menetlemine kõigi menetlusosaliste ja ka kohtu ressursse. Menetleda igat alternatiivset nõuet eraldi menetluses on aeganõudvam, kuna iga järgmine lahend sõltub eelnevast ja seetõttu tuleks menetleda ühte alternatiivset nõuet

---

¹⁴⁰RKTKo 09.06.2009, 3-2-1-59-09, p 13.

korraga, peatades ülejäänud menetlused TsMS § 356 lg 1 alusel, kuna nad on üksteisest sõltuvad. See omakorda venitaks poolte vaidlusküsimusele täieliku lahenduse saamist oluliselt.

Kohtupraktikas on käsitletud ka olukorda, kus hageja on esitanud nõuded alternatiivselt ja kostja ei ole menetluses aktiivne, isegi ei vasta hagi. Riigikohus on märkinud, et kui hagi on esitatud alternatiivsed nõuded, mis üksteist välistavad, ei saa tagaseljaotsust teha. Sellises olukorras peaks kohus enne tagaseljaotsuse tegemist selgitama hagejale, et sel viisil hagi tagaseljaotsusega rahuldamine ei ole võimalik, ning küsima hagejalt, kas ja millise nõude kohta hageja soovib tagaseljaotsuse tegemist. Samas võib sellises olukorras olla otstarbekam ning hageja huve rohkem arvestav jätta tagaseljaotsus tegemata ning lahendada asi sisuliselt.¹⁴¹ Antud olukorras on kohtu selgitamiskohustuse täitmine hageja ees väga oluline ning kuigi üks menetluse pooltest ei ole aktiivne, ei saa kohus seetõttu jätta tähelepanuta tekkinud olukorda ja peab hagejale menetluslikku olukorda selgitama ka siis, kui hageja on eelnevalt taotlenud tagaseljaotsuse tegemist.

2.2.2 Alternatiivsete nõuete järjestamine

Kohtu selgitamiskohustuse hulka kuulub hageja tähelepanu juhtimine võimalikule õiguslikule kvalifikatsioonile, sealhulgas ka välja selgitamine, kas hageja järjestab võimalikud nõude alused või jätab kohtu valida, millisel õiguslikul alusel on hagi võimalik hageja esitatud ja tõendatud asjaolude alusel rahuldada. Kui hageja ei ole selgelt üht või teist nõuet välistanud, tuleb kontrollida nõude rahuldamise eeldusi mõlemal alusel.¹⁴²

Hagiavalduses alternatiivsete nõuete esitamisel ei ole alust eeldada, et hageja on oma nõuded järjestanud, st et nõuete järjestamise tahe peab olema hagiavalduses selgelt väljendatud. Juhul, kui alternatiivne nõue esitatakse pärast hagiavalduse esitamist, siis ei sõltu alternatiivsete nõuete kontrollimise järjekord nõuete esitamise ajalisest järjestusest.¹⁴³

Järjestamata alternatiivsete nõuete korral on kohtul õigus valida, missuguse võimalikest alternatiivsetest nõuetest ta rahuldab. TsMS § 442 lõike 8 viienda lause kohaselt peab kohus hagi

---

¹⁴¹RKTKo 16.04.2014, 3-2-1-6-14, p 14.

¹⁴²RKTKo 23.05.2012, 3-2-1-53-12, p 13.

¹⁴³Tampuu (2011), *supra* note 58, lk 346.

rahuldamise korral põhjendama ainult ühe alternatiivse nõude rahuldamist. Juhul, kui ükski järjestamata alternatiivsetest nõuetest ei ole põhjendatud, peab kohus hagi jätma rahuldamata, kuid selleks peab ta põhjendama kõikide alternatiivsete nõuete rahuldamata jätmist.¹⁴⁴ Kohtu eeltoodud õigus kannab endas menetlusökonoomika printsiipi. Juhul, kui hageja ei ole nõudeid järjestanud, saab kohus hagi rahuldades põhjendada ainult rahuldamise aluseks olevat nõuet. See hoiab kokku kohtu aega, kuna kirjalikus otsuses ei tule põhjendada kõiki alternatiivseid nõudeid.

Selgitamiskohustus seoses alternatiivsete nõuete järjestamisega tähendab seda, et kohus peab küsima hageja käest hiljemalt eelmenetluse lõpuks, kas ta soovib TsMS § 370 lg 2 kohaldamist, ning kui hageja vastab sellele küsimusele jaatavalt, siis kas ja kuidas ta järjestab oma alternatiivsed nõuded. TsMS § 439 sätestab, et kohus ei või otsuses ületada nõude piire ega teha otsust nõude kohta, mida ei ole esitatud. Järelikult juhul, kui hageja on selgelt väljendanud, et ta ei soovi tugineda mõnele võimalikule alternatiivsele nõudele, ei saa kohus seda nõuet hinnata.¹⁴⁵

Autori arvates tuleb hagejal selgelt ja eelistatavalt kirjalikus avalduses märkida, kas ta soovib esitatud nõudeid järjestada või mitte. Seda seetõttu, et kuigi TsMS § 442 lg 8 neljas lause sätestab, et kohus ei pea alternatiivse nõude rahuldamisel teise alternatiivse nõude rahuldamata jätmist põhjendama, on TsMS § 370 lg-st 2 tulenevalt menetlusosalise taotlus kontrollida ühte võimalikest nõuetest esimeses järjekorras kohtule kohustuslik¹⁴⁶. Sellest tulenevalt tuleb kohtul otsuses, kus hagi rahuldatakse, aga mitte hageja poolt järjestatud esimese nõude pinnalt, selgitada esimese nõude rahuldamata jätmise põhjuseid. Autor peab võimalikuks ka, et nõuete järjestamise taotluse esitab hageja kohtuistungil. Sellisel juhul tuleb hageja taotlus protokollida.

Õiguskirjanduses on avaldatud ka arvamust, et menetlusökonoomika eesmärgil võiks kohus teha alternatiivsete nõuete korral TsMS § 450 analoogia alusel osaotsuseid juhul, kui hageja on oma nõuded järjestanud. See tähendab, et kohus võiks vajadusel kõigepealt lahendada hageja esimeseks seatud nõude ja juhul, kui see jääb rahuldamata, siis jätkata teiste nõuete menetlemist. On ka leitud, et kohus võiks poole taotluse alusel teha hageja järjestatud nõude kohta vaheotsuse TsMS § 449 järgi.¹⁴⁷ Autor toetab eeltoodud seisukohta ja leiab, et keerulisemate vaidluste puhul, kus on esitatud mitu alternatiivset nõuet ja asjaolud on vastuolulised, võib nii pooltel kui kohtul

---

¹⁴⁴Ibid, lk 345.

¹⁴⁵RKTKo 16.05.2011, 3-2-1-34-11, p 10.

¹⁴⁶RKTKo 05.11.2008, 3-2-1-86-08, p 22.

¹⁴⁷ Tampuu (2011), *supra* note 58, lk 347.

olla lihtsam menetleda ühte nõuet korraga. Siinkohal tuleb aga silmas pidada ka menetlusökonomikat ja kohus peaks nõudeid selliselt menetlema ainult siis, kui see ei kahjust akuidagi poolte huve ega ei too kaasa oluliselt suuremaid kulusid. Autor peab võimalikuks ka, et kohus küsib poolte seisukohta nõuete sellise lahendamise kohta ja arvestab seda.

3. Selgitamiskohustuse täitmine ja rikkumine

3.1 Kohtu selgitamiskohustuse sõltuvus esindaja olemasolust

Kas kohtu selgitamiskohustus sõltub või peaks sõltuma sellest, kas poolt esindab menetluses näiteks advokaat või puudub poolel esindaja üldse? TsMS-is sätestatud selgitamiskohustus on üldine ja ei tee hagimenetluse puhul vahet menetlusosalistel selle põhjal, kas neil on esindaja või mitte. Osalemine menetluses koos esindajaga ei ole kohustuslik (I ja II astme menetluse puhul), esindaja omamise vajaduse määrab menetlusosaline ise tulenevalt oma teadmistest ja võimalustest. Poolte võrdsuse põhimõtet ei tõlgendata selliselt, et võrdsuse tagamiseks peab mõlemal poolel olema esindaja¹⁴⁸.

Eeltoodust tulenevalt tõstatub aga küsimus, kas kohus on kohustatud ilma esindajata menetlusosalisele selgitama menetlusega seotut põhjalikumalt kui menetlusosalisele, kellel on eriteadmisi omav esindaja? Menetluses osalevale lepingulisele esindajale on TsMS § 218 sätestanud nõuded, millest saab eeldada, et lepinguline esindaja on pädev ja omab teadmisi nii menetluse kui ka vaidluse all oleva küsimuse juriidilisest regulatsioonist. Eeltoodudust tulenevalt võiks ju arvata, et lepingulisele esindajale ei ole vaja kohtul selgitada sama palju kui ilma esindajata menetlusosalisele. Selline tegevusviis annaks näiliselt pooltele võrdsemad võimalused, kuna kohus täidaks ilma esindajata menetlusosalise nõustaja/abistaja rolli. Võistlevuse printsiibi seisukohast aga oleks selline kohtu käitumine vale, kuna võistlevus näeb ette poolte võistlevat käitumist ning kohus asuks sellise tegevusega ühe menetlusosalise poolele.

Autor on seisukohal, et olenemata sellest, kas menetlusosalisel on esindaja või mitte, peab kohus kohtlema pooli võrdselt, selgitama neile vajalikke asjaolusid ja keeruliste vaidluste puhul soovitama vajadusel ka pädeva isikuga konsulteerimist. Kohtu soovitud esindaja võtmiseks või selgitused riigi õigusabi korras esindaja saamiseks toetavad teatud moel ka poolte võrdsuse printsiipi. Õiguslikult keerukates vaidlustes on ilma juriidilisi teadmisi ja menetlusõigust tundmata inimesel ennast raske esindada. Kohus ei saa inimeselt siiski nõuda esindaja leidmist, vaid saab seda ainult soovitada. Kui menetlusosaline soovib menetluses osaleda iseseisvalt, peab kohus seda võimaldama ja selgitamiskohustust täites selgitama osalistele asja lahendamisega seonduvat ning menetlusosaliste õigusi ja kohustusi.

---

¹⁴⁸Annus, T. Riigiõigus. Tallinn, Juura 2006, lk 392.

Kuigi TsMS-is ei ole selgitamiskohustuse täitmise vajalikkust ja mahtu esindajale reguleeritud, tuleneb näiteks Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetluse määruse¹⁴⁹ artikkel 12 lg-st 2, et kohus peab vajadusel teavitama pooli menetluslikest küsimustest. Sätet on selgitatud asjaoluga, et väiksemahulistes vaidlustes ei ole õiguslike esindajate osalemine otstarbekas, mistõttu on kohtu selgitamiskohustus mõneti suurem kui tavalises hagimenetluses¹⁵⁰. Sellest saab järeldada, et väiksemates ehk lihtsamates vaidlustes peaksid menetlusosalised ka juriidilisi teadmisi omamata saama ise hakkama ja kohtul on seetõttu ka kõrgendatud selgitamiskohustus.

TsMS § 347 lg 5 sätestab menetlusosalisele või tema esindajale kohtuistungil menetlustoimingu tegemise või tegemata jätmise tagajärgede selgitamise nõude juhul, kui menetlusosalist ei esinda advokaat. Siinkohal teeb menetlusseadustik olulist vahet advokaadil ja teistel esindajatel, rõhutades kohtu selgitamiskohustust sellisel juhul, kui isikut ei esinda advokaat. Sellest võib järeldada, et kohtu selgitamiskohustus on üldiselt väiksem kogu menetluse jooksul isiku suhtes, keda esindab advokaat. Ka õiguskirjanduses on jõutud seisukohale, et kohtuniku selgitamiskohustus kehtib ka juhul, kui pooli esindavad advokaadid, kuid vähemal määral¹⁵¹.

Autor on seisukohal, et kohtu selgitamiskohustus on üldine ja kehtib alati, kuid näiteks advokaadi osalemisel menetluses on võimalik eeldada teatud eelteadmisi ja sellest tulenevalt selgitamiskohustus väheneb. Samale järeldusele on jõudnud ka I. Soots¹⁵². Ka Riigikohus on hiljuti mõõnnud, et kvalifitseerimis- ja selgitamiskohustuse ulatus sõltub muuhulgas nii konkreetse vaidluse asjaoludest kui ka sellest, kas pooli esindavad menetluses advokaadid¹⁵³.

Autor leiab, et eeltoodud mõte teenib ka ökonoomse menetluse eesmärki. Kui menetlusosalist esindab advokaat, kellel on eelduslikult piisvad teadmised nii kohtumenetluse eeskirjadest kui ka vaidluse all oleva küsimuse õiguslikust regulatsioonist, oleks otstarbetu näiteks kohtuistungil selgitada menetlusosalisele, keda esindab advokaat, põhjalikult menetluse võimalikku käiku või menetlusosalise õigusi taotluste või avalduste esitamiseks. Autor leiab, et on piisav, kui kohus veendub, et menetlusosalised on kursis oma õigustega. Seda saab teha näiteks poolelt endalt

---

¹⁴⁹Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 861/2007, OJ L 199, 31.7.2007.

¹⁵⁰Torga, M. Euroopa Liidu tasandil tsiviilkohtumenetlust reguleerivate määruste rakenduspraktika: Balti riikide kogemus. III Eesti kogemus. Uurimus 2012, lk 127. Kättesaadav arvutivõrgus: www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/euroopa_liidu_tasandil_tsiviilkohtumenetlust_reguleerivat_e_maaruste_rakenduspraktika_balti_riikide_kogemus_eeesti_osa_1.pdf.

¹⁵¹Kull, I. jt. *supra* note 9, lk 569.

¹⁵²Soots (2010), *supra* note 23, lk 78.

¹⁵³RKTKo 29.04.2015, 3-2-1-41-15, p 19.

küsid, kas tema advokaat on talle selgitanud menetluse võimalikke lahendusi ja tema õigusi. Kui kohtunikul tekib istungi jooksul kahtlus, et menetluse osapool ei pruugi toimuvast aru saada või ei ole oma õigustega piisavalt kursis, on kohtul alati võimalik täiendavaid selgitusi jagada. Autor on seisukohal, et ka advokaatidele tuleb menetlusõigusi selgitada, kuid selgituste maht ja ulatus on advokaadi puhul erinev.

Autori arvates on selgitamiskohustuse ja esindaja menetluses osalemise pinnalt oluline välja tuua ka olukord, kus kohtul tuleb menetlusosalisele selgitada hoopis seda, et valitud esindaja ei ole pädev ja soovitada esindaja vahetamist. Kui kohtule tundub, et menetlusosalise esindaja pigem tekitab menetlusosalisele kahju ja esitab ebaadekvaatseid väiteid või mõjutab menetluse kulgu muul moel negatiivselt, tuleks seda kindlasti menetlusosalisele selgitada. Kuigi sellise kohtupraktika osakaal on väike, on ka näiteid, kus ringkonnakohus kõrvaldab menetlusest asjatundmatu esindaja ja saadab asja uueks arutamiseks tagasi maakohule, kaitstes sellega menetlusosalist tema enda valitud esindaja ebakompetentsuse eest¹⁵⁴.

Esindaja menetlusest kõrvaldamisel on kohtu roll edasise menetluse kujundamisel väga oluline. Kohus peaks kindlasti selgitama menetlusosalisele, millises seisundis menetlus on, millised on menetlusosalise õigused ja kohustused ning millised ülesanded jättis menetlusest kõrvaldatud esindaja täitmata, ning mida menetlusosaline peaks edasi tegema. Oluline on välja tuua ka juba määratud tähtajad.

3.2 Kohtu selgitamiskohustus seoses kompromissiga

Autori arvates väärib käsitlemist ka kohtu selgitamiskohustuse ja kompromissi sõlmimise seos. TsMS § 4 lg 4 paneb kohtule kohustuse teha kogu menetluse ajal kõik endast sõltuv, et asi või selle osa lahendataks kompromissiga või muul viisil poolte kokkuleppel, kui see on kohtu hinnangul mõistlik. Samatähenduslik säte sisaldub ka Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetluse määru¹⁵⁵. Säte tähendab, et kohus peab pärast asjaolude ja seisukohtade väljaselgitamist ning pooltele nõude õigusliku kvalifikatsiooni selgitamist tutvustama pooltele ka asja võimalikke lahendusi koos tekkida võivate tagajärgedega. Siinkohal on autor seisukohal, et kohus ei tohiks selliste selgituste andmisel lähtuda ainult ühe poole huvidest, vaid poolte võrdse

---

¹⁵⁴TlnRnKo 25.02.2013, 2-11-26347.

¹⁵⁵Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 861/2007, OJ L 199, 31.7.2007, art 12, p 3.

kohtlemise tagamiseks tooma välja nii hagi rahuldamise kui ka rahuldamata jätmise mõjud mõlemale poolele. Oluline on, et menetlusosalised ei tunneks, et neid on survestatud kompromissi sõlmima.

TsMS § 4 lg 4 annab kohtule päris suured võimalused poolte kompromissi soodustamisel, sätestatud on kohtu õigus esitada pooltele kompromissilepingu projekt või kutsuda pooled isiklikult kohtusse, samuti teha neile ettepanek vaidluse kohtuväliseks lahendamiseks või lepitaja poole pöördumiseks. Seda kõike ikkagi eeldusel, et kohtu arvates on kompromissi sõlmimine selles asjas mõistlik. Kompromissi ettepaneku ja lausa kompromissilepingu projekti esitamine pooltele tähendab aga, et kohtunik peab olema väga aktiivne. Passiivne kohtunik ei ole võimeline täitma seadusest tulenevat kohustust aidata kaasa asja lahendamisele kompromissiga¹⁵⁶.

Kas ja kuidas hindab kohus asja kompromissiga lahendamise mõistlikkust, on iga kohtuniku enda hinnang. Autor on seisukohal, et kindlasti tuleks arvestada nii menetluse all oleva küsimuse väärtust poolte jaoks kui ka poolte väiteid ja nende tõendatust. Kohtu selgitamiskohustuse olulisus asjaolude ja tõendite väljaselgitamisel omab siin suurt rolli. Kui kohtu jaoks on selge asja sisu ja poolte eesmärk ning esitatud väidete tõendatus või tõendite puudumine, siis on kohtul võimalik pooltele ka selgitada lahendiga tekkivaid võimalikke tagajärgi.

Kuna kompromiss on oma olemuselt mõlema poole järeleandmine mingis osas, siis on kompromissi võimaluste selgitamisel oluline tuua välja ka asjaolud, mille tõendamiseks pool ei ole tõendeid esitanud. Ka on kohtul võimalik arutada pooltega ja teha kindlaks asjaolud, mille üle vaidlus puudub ja asjaolud, mille osas pooled on erineval arvamusel. Vaidluse all olevate asjaolude ja nende tõendatuse pinnalt on kohtul võimalik välja pakkuda pooltele kohtu arvates õiglane kompromiss.

Õiguskirjanduses on märgitud, et kompromissile viimise püüe ei tohi kujuneda kohtuniku poolt menetluse venitamise vahendiks juhtudel, kus kompromissi tõenäoliselt ei tule, ning samuti ei tohi kompromissi peale suruda selliselt, et poole põhiõigusi riivatakse või sellega selgelt imperatiivseid õigusnorme rikutakse. Samas on väidetud, et ka halb kompromiss on õigusrahu seisukohalt vähemalt enamasti parem kui õiguslikult igati põhjendatud hea otsus.¹⁵⁷

---

¹⁵⁶Kõve, *supra* note 8, 669.

¹⁵⁷Ibid, lk 673.

TsMS § 430 lg 3 selgitab, et kohus ei kinnita kompromissi, kui see on vastuolus heade kommetega või seadusega või rikub olulist avalikku huvi või kui kompromissi ei ole võimalik täita. Eeltoodust tulenevalt on autor seisukohal, et kohtu poolt kinnitav kompromiss ei tohi olla vastuolus TsMS § 430 lg 3 nõuetega, kuid iga poolte omavaheline kokkulepe on õigusrahu seisukohast parem kui kohtulahend. Autor nõustub selle väitega seetõttu, et kompromiss on oma olemuselt inimlikum lahendus kui kohtuotsus. Kompromissiga kokkulepitu kujundamisel mängib menetlusosaline suurt rolli ja seetõttu on tõenäoliselt ka lahendus talle vastuvõetavam.

Nii kompromissi soodustamise kui ka selgitamiskohustuse täitmise mõttes on oluline ka võimalike menetluskulude selgitamine pooltele. Kui üldreegli kohaselt kannab kohtumenetluse kulud n-ö kaotanud pool, siis seoses kompromissi ettepanekuga on kohtul TsMS § 163 lg-st 2 tulenevalt võimalik seda muuta. Eeltoodud säte annab kohtule võimaluse hagi rahuldamise osaliselt ja sellesarnases ulatuses, nagu on kohtumenetluses kompromissina pakkunud üks pool, ning jätta menetluskulud tervikuna või suuremas osas poole kanda, kes kompromissiga ei nõustunud. Autor peab oluliseks, et kohus sellise sätte kohaldamise võimalust ka pooltele kompromissi arutamise ajal selgitaks, et kohtuotsuses märgitud menetluskulude jaotus ei tuleks pooltele üllatusena.

Autor peab oluliseks, et poolte kompromissile suunamisel ja kohtuliku kompromissi kinnitamisel selgitaks kohus pooltele peale menetluskulude ka teisi kompromissi tagajärgi. See hõlmab kompromissiga saavutatud kokkuleppe tühistamist, sellest taganemist ja kompromissi kinnitamise määrusele edasikaebamist. See on oluline selleks, et menetlusosalised, kes kompromissi sõlmivad mõistaks oma edasisi võimalusi juhaks, kui näiteks kompromissiga kokkulepitud ei täideta või ei ole enam asjaolude muutumisel võimalik täita.

3.3 Selgitamiskohustuse täitmise viis ja selle dokumenteerimine

TsMS ei anna konkreetseid juhiseid selgitamiskohustuse täitmise viisi ja dokumenteerimise kohta. Sellest võib järeldada, et kohus võib anda selgitusi nii suulises kui ka kirjalikus vormis. Kuid oluline on märkida, et selgitamiskohustuse täitmine peab olema dokumenteeritud selliselt, et kõrgema astme kohus saaks selle kohustuse täitmist kontrollida (nt kohtuistungis protokollist nähtuvad kohtu selgitused menetlusosalistele selle kohta, milliseid konkreetseid asjaolusid

tõendada tuleb või sellekohased kirjalikud menetluskirjalikud)¹⁵⁸. Samalaadne nõue tuleb Saksa õigusesse ZPO § 139 lg-st 4.

Tulenevalt poolte võrdsuse põhimõttest ei näe menetlusseadustik ette kohtu ja ühe menetlusosalise vahelist suhtlust telefoni või elektronposti teel ega ka mitte vastuvõtuaegu menetlusosalistele. Seetõttu on kohtu võimalused selgituste andmiseks piiratud kirjaliku (kas määruse või kirja teel) ja kohtuistungil suulise viisiga. Autori arvates on see sobilik piirang, kuna see tagab selgitamiskohustuse täitmise dokumenteerimise ja välistab tekkida võivad kahtlused kohtuniku erapooletuse osas. Samas ei ole menetlusseadustikus ka välistatud suhtlus telefoni või elektronkirja teel, kuid sellisel juhul tuleks kindlasti säilitada elektronkirjad ja telefoni teel edastatud informatsioon ka toimikus.

Kohus peaks pigem vältima ühepoolseid kontakte menetlusosalistega, et säilitada kohtu erapooletus¹⁵⁹. Kohtunikud peaksid oma ametikohustusi täites austama poolte võrdse kohtlemise põhimõtet, hoidudes selleks igasugusest erapoolikusest ja diskrimineerimisest, säilitades poolte tasakaalu ja tagades mõlemale asja õiglase läbivaatamise¹⁶⁰. Ka Saksamaa pikaajalise kohtupraktika kohaselt on keelatud õiguslik arutelu ainult ühe poolega¹⁶¹. Siinkohal ei peeta silmas näiteks hagiavalduse käiguta jätmise määruses antavaid juhtnõure, mis on suunatud hagejale.

TsMS § 50 lg 1 sätestab, et menetlustoimingu protokoll peab kajastama menetlustoimingu olulist käiku ja muud asja lahendamise või võimaliku edasikaebamise seisukohalt olulist. Selgitamiskohustuse täitmine on oluline menetlustoiming ja omab tähtsust ka edasikaebamise seisukohast, seetõttu tuleb seda ka protokollida. Autori arvates on istungil selgituste jagamine ja täiendavate tõendite või selgituste esitamise vajaduse välja toomine kõige efektiivsem viis kohtu selgitamiskohustuse täitmiseks. Seda seetõttu, et sellisel juhul on menetlusosalisel vahetult võimalik kohtu antud juhtnõure täpsustada, mis omakorda tagab üldises mõttes selge hagi nõude ja lõpliku lahendi poolte vaidlusküsimuse lahendamisel.

---

¹⁵⁸TlnRnKo 20.12.2010, 2-08-82502, p 42.

¹⁵⁹Soots, I. Kohtu selgitamiskohustus hagi menetluses. *Juridica* 2011, nr V, lk 331.

¹⁶⁰Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE) arvamus nr 3. Kohtunike ametialase käitumise, eeskätt kutseteetika, sobimatu käitumise ja erapooletuse kohta. Strasbourg, 19.11.2002.

¹⁶¹Kull, I. jt. *supra* note 9, lk 569.

Selgitamiskohustuse dokumenteerimise tähtsust ilmestab asjaolu, et Riigikohus on märkinud, et selgitamiskohustuse täitmiseks ei piisa pooltele üldsõnalise ettepaneku tegemine esitada kohtu määratud tähtjaks täiendavaid väiteid, asjaolusid ja tõendeid. Olukorras, kus poolte nõuded, taotlused ja/või seisukohad on ebaselged, peab kohus pooli küsitlema ja saadud vastustest tulenevalt selgitama pooltele, missuguseid asjaolusid nad peavad tõendama nende seatud materiaalõiguslike eesmärkide saavutamiseks.¹⁶² Seega lasub kohtul mitte ainult kohustus viidata nõude või vastuväite tõendamise vajadusele, vaid kohus peab ka põhjalikult selgitama, mida täpsemalt on vaja täiendada ja kohtu selgitused peaksid olema ka dokumenteeritud.

TsMS § 329 paneb kohtule kohustuse tagada menetluse igas staadiumis see, et menetlusosalised esitavad oma avaldused õigeaegselt, et kohus ise saaks teha kõik asja arutamiseks ettevalmistavad toimingud. Sellest tulenevalt laieneb selgitamiskohustus kogu menetluse kestusele ja ei piirdu ainult eelmenetluses asjaolude väljaselgitamisega. Samas ei ole kohtul kohustust korduvalt viidata ühele ja samale ebaselgusele¹⁶³. Eeltoodust saab järeldada, et kui kohus on hagi menetluse võtmisel või eelmenetluses viidanud mõnele puudusele, mis menetlust ei takista, kuid muudaks asja lahendamise selgemaks, aga menetlusosaline ei ole sellele reageerinud, ei pea kohus korduvalt ja igas menetluse etapis sellele puudusele tähelepanu juhtima. Kui kohus on antud puudusele juba viidanud, siis on kohtu selgitamiskohustus menetlusosalise ees täidetud ja otsuse edasikaebamisel ei saa viidata sellele, et kohus ei ole korduvalt sellele puudusele viidanud. Samas ei ole kohtul ka keelatud viidata samale puudusele korduvalt, kui tegemist on menetluse lahendamise jaoks olulise küsimusega.

Selgitamiskohustuse täitmist alustab kohus üldjuhul juba menetluse varajases etapis ehk hagi menetluse võtmisel, jättes vajadusel hagi käiguta põhjusel, et hagi ei vasta nõuetele. Käiguta jätmise määrus ongi esimene dokumenteeritud selgitamiskohustuse täitmine, kuna määrukses on kohtul esimest korda võimalik selgitada, millised asjaolud vajavad täiendavat selgitamist või tõendamist. Kohus alustab seega selgitamiskohustuse täitmisega juba sellises varajases etapis, kus kostja ei ole veel võimalikust menetlusest teadlik. Autor ei näe siin vastuolu poolte võrdsuse printsiibiga, kuna kohtu selgitamiskohustuse üheks eesmärgiks on välja selgitada hageja eesmärk, mida soovitakse hagi saavutada.

---

¹⁶²RKTKo 18.04.2006, 3-2-1-28-06, p 10.

¹⁶³Murray, Stürner, *supra* note 89, lk 169.

Varajane hageja eesmärgi väljaselgitamine võimaldab kohtul menetlusest välistada haged ja avaldused, mille õiguslik perspektiivitus selgub hageja esitatud asjaolude ja seaduse võrdlemisel. Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et TsMS § 371 lõike 2 ja § 423 lõike 2 kohaldamise eesmärgiks on vältida menetlusosalistele asjatute kulutuste tekitamist. Ka kohtupidamiseks kuluvate riigi vahendite ökonoomse kasutamise huvides ei ole mõistlik pidada kohtuprotsessi, mille negatiivne tulemus hageja jaoks on kohtule teada juba menetluse alustamisel või enne asja sisulist otsustamist.¹⁶⁴

Kohtu varajane selgitamiskohustuse täitmine kannab endas ka menetlusökonomika printsiipi, hoides kokku menetlusosaliste ja kohtu enda ressursi sellega, et selgitab välja hageja eesmärgi ja välistab ebaolulised asjaolud edasisest menetlusest. Nõuete varajasele väljaselgitamise vajadusele on Riigikohus tähelepanu juhtinud ka seoses kohtueelse menetlusega, tuues välja, et ka töövaidluskomisjon on kohustatud täpsustama nõuet avaldaja huvide ja õiguste kaitseks selliselt, et nõude sisu oleks arusaadav nii kohtule kui ka pooltele¹⁶⁵.

Samalaadselt hagi käiguta jätmisega on kohtul võimalik vajadusel määrata ka kostjale tähtaeg kostja vastuses toodud paljasõnaliste väidete põhjendamiseks ja tõendamiseks. Varajane kostja seisukohtade väljaselgitamine aitab ka kaasa asja ökonoomsele lahendamisele, kuna juba menetluse varajases staadiumis on teada mõlema poole põhjalikud väited. Sellisel juhul on kohtul võimalik asja sisu paremini hinnata ja menetluse edasise käigu üle otsustada. Kui mõlemad pooled on oma selged ja arusaadavad väited esitanud, on kohtul võimalik hinnata, kas asja on näiteks võimalik lahendada mõne lihtsustatud menetluse vormi raames või teha pooltele kompromissettepanek. Oluline on, et kohus selgitaks menetlusosalistele näiteks kirjaliku menetluse määramisel poole õigust olla ära kuulatud ja võimalust vastava taotluse esitamiseks.

3.4 Selgitamiskohustuse rikkumine

Kuigi kohtul on selgitamiskohustus kogu menetluse jooksul, tuleb praktikas tihti ette olukordi, kus kohtulahendi edasikaebamisel kõrgema astme kohtule viitavad menetlusosalised menetlusnormi rikkumisele, täpsemalt just kohtu selgitamiskohustuse täitmata jätmisele. Nii Riigi- kui ka ringkonnakohtul on TsMS §-dest 656 ja 692 tulenev õigus tühistada madalama

---

¹⁶⁴ Tampuu (2010), *supra* note 115, lk 794.

¹⁶⁵ RKTko 08.05.2012, 3-2-1-54-12, p 12.

astme kohtu lahend menetlusnormi olulise rikkumise tõttu ja saata asi madalama astme kohtule uuesti lahendamiseks, kui Riigi- või ringkonnakohtul endal ei ole võimalik rikkumist kõrvaldada.

Mitte igasugused rikkumised eelmenetluses ei kujuta endast aga sellist menetlusõiguse normi olulist rikkumist, mis tooks kaasa kohtulahendi tühistamise. Kuna ainuüksi eelmenetluse nõuete rikkumine ei ole menetlusõiguse normi oluliseks rikkumiseks TsMS § 669 lg 1 mõttes, siis saavad sellised rikkumised olla aluseks kohtuotsuse tühistamisele vaid juhul, kui rikkumine võis mõjutada asja lahendamise tulemust. Kui menetlusosaline leiab, et maakohus on eelmenetluse nõudeid rikkudes teinud üllatusliku otsuse ning see võis mõjutada asja lahendamise tulemust, on menetlusosalisel võimalik menetlusõiguse normi olulise rikkumise tõendamiseks esitada asjaolusid ja tõendeid ka ringkonnakohtus.¹⁶⁶ Õiguskirjanduses on leitud, et lähtuma peaks rikutud menetlusõiguse normi eesmärgist, arvestades õiguslikke tagajärgi, s.t rikkumine on oluline eelkõige siis, kui see tõi (või tuua) kaasa ebaõige kohtu lahendi tegemise.¹⁶⁷

Saksa õiguskirjanduses on väidetud, et kui menetlusosaline esitab edasikaebuse seoses sellega, et madalama astme kohus rikkus selgitamiskohustust, peab menetlusosaline edasikaebuse esitamisel kõrgema astme kohtule näitama, milliseid menetlustoiminguid võiks ta teha juhul, kui selgitamiskohustus oleks täidetud, ning mis on nende menetlustoimingute mõju kohtu otsusele.¹⁶⁸ Selline regulatsioon on oma mõttelt sarnane TsMS § 669 lg-le 2, mis sätestab normi oluliseks rikkumised tingimusel, et rikkumine võis mõjutada asja lahendamise tulemust ringkonnakohtus.

Eeltoodu alusel selgub, et selgitamiskohustust on rikutud siis, kui see toob kaasa mõju otsusele või poolte ebavõrdse kohtlemise. Pisemat sorti ebavõrdsus, mis kogu protsessi õiglust ei mõjuta, ei kujuta endast ka EIKonv artikli 6 rikkumist. Selle põhimõttega pole "õigluse" nõue siiski ammendatud. See, mida täpselt tarvis on õigluse sisustamiseks, sõltub teatud määral asja iseloomust, sealhulgas selle küsimuse olemusest ja tähtsusest, mis osapooltel kaalul on. Õigluse tagamiseks peavad olema olema asja olemusega sobivad adekvaatsed protseduurilised garantiid. Nende hulgas on vajaduse korral ka sobiv võimalus tõendeid hankida, vaidlustada pahatahtlikke tõendeid ja esitada kõnesoleva asja kohta argumente.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶RKTKo 29.04.2015, 3-2-1-41-15, p 20.

¹⁶⁷ Pärsimägi, A. Apellatsioonimenetluses arvestatavad asjaolud ja tõendid. *Juridica* 2011, nr V, lk 408.

¹⁶⁸Murray, Stürner, *supra* note 89, lk 176.

¹⁶⁹Grotian, A. (Tõlk. Soomets, S). Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele. Human rights files, No. 13. Council of Europe Press, 1993. Kättesaadav arvutivõrgus: www.nc.ee/?id=531.

Üksikuid ja tühiseid ebavõrdsuse juhte menetluse käigus saab kaaluda üles üldise aususega¹⁷⁰. Autor nõustub viimases lauses toodud mõttega, kuid peab siiski oluliseks selgitada, et tsiviilkohtumenetluse ülesanne on tagada, et kohus lahendaks asja õigesti, ning seetõttu tuleb eeldada kõigi menetluspõhimõtete järgmist ning üldpõhimõtetest kõrvalekaldeid peaksid olema minimaalsed.

Riigikohus on selgitanud, et olenemata poolte aktiivsusest menetluses tuleb neid kohelda võrdselt. Pooltele tuleb tagada võrdne võimalus esitada kohtus seisukohti ja neid tõendada. Ühe poole ilmne lohakus asjaajamisel ei õigusta kohut tegema otsust üksnes teise poole esitatud andmete alusel. Kohus peab esitatud andmeid kättesaadavuse piires ka ise kontrollima.¹⁷¹ Läbi selgitamiskohustuse täitmise on kohtul võimalik juhtida poole tähelepanu esitamata jäänud tõenditele või ebaselgetele asjaoludele, tagades seeläbi ka poolte võrdsuse, olenemata ühe poole hooletusest. Kohus on kohelnud pooli ebavõrdselt, kui mõlemad pooled on esitanud oma seisukohad hilinenult, kuid kohus arvestab üksnes ühe poole seisukohtadega¹⁷².

Millised siis on sellised kohtu selgitamiskohustusega seotud menetlusnormi rikkumised, mis toovad kaasa lahendi tühistamise? Autor toob järgnevalt näiteid Riigikohtu lahenditest, kus on selgitamiskohustuse rikkumise tõttu alama astme otsus tühistatud.

Ringkonnakohus on märkinud, et asjaolu, et kohus jättis asja lahendamiseks olulised asjaolud välja selgitamata ja seega täitmata selgitamiskohustuse, on oluline menetlusnormi rikkumine. TsMS § 5 lg 1 ja § 436 lg 3 kohaselt lahendab kohus tsiviilasja vaid nende asjaolude alusel, mida pooled on asjas esitanud. Juhul, kui pooled ei esita kõiki asja lahendamiseks vajalikke asjaolusid ja tõendeid nende kohta, lasub kohtul vastav selgitamiskohustus.¹⁷³ Eeltoodust tulenevalt käsitletakse asjaolude välja selgitamata jätmist selgitamiskohustuse täitmata jätmisena, mis on menetlusnormi oluline rikkumine, mis omakorda on aluseks asja madalamale kohtule uueks arutamiseks tagasi saatmisel.

Kohus rikub selgitamiskohustust, kui üks pooltest esitab mingi asjaolu, esitamata tõendeid väite tõendamiseks, ja kohus ei viita tõendamise vajadusele. Heaks näiteks sellise rikkumise

---

¹⁷⁰Lõhmus, U. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu, Sihtasutus Iuridicum, 2003, lk 172.

¹⁷¹RKTKo 22.09.2003, 3-2-3-1-03.

¹⁷²RKTKo 17.02.2015, 3-2-1-156-14, p 13.

¹⁷³TlnRnKo 20.12.2010. 2-08-82502. p 42.

kirjeldusest on Riigikohtu otsus¹⁷⁴, kus ringkonnakohtu otsuse põhjenduste kohaselt ei ole kostja esitanud tõendeid sotsiaalabi vajaduse kohta seoses raske majandusliku olukorraga võlgnevuse tekkimise perioodil. Samast otsusest selgub ka, et kohus ei ole käsitlenud kostja sellekohast väidet ega juhtinud kostja tähelepanu sellise väite tõendamise vajadusele. Kuna antud asjas ei viibinud kostja ka apellatsioonikohtu istungil, oleks tulnud kohalolnud kostja esindajale selgitada, millised asjaolud tõendamist vajavad ja andma tõendite esitamiseks võimaluse. Kuna selgitamiskohustust ei ole täitnud ei maa- ega ringkonnakohus, saatis Riigikohus asja ringkonnakohtule uueks läbivaatamiseks.

Riigikohus on ka selgitanud, et kui maakohus on kvalifitseerimis- ja selgituskohustust rikkunud, võib ringkonnakohus võimaluse korral selle rikkumise kõrvaldada, andes pooltele vajadusel võimaluse esitada apellatsioonimenetluses ka uusi tõendeid. Sellisel juhul ei piira TsMS § 652 lg-s 4 sätestatu uute tõendite vastuvõtmist¹⁷⁵. Kui ringkonnakohus avastab maakohtu poolse menetlusnormi rikkumise, peab ta võimaluse korral selle ise kõrvaldama või asja maakohtusse tagasi saates põhjendama, miks ei olnud tal võimalik rikkumist ise kõrvaldada. Kvalifitseerimis- ja selgitamiskohustuse rikkumine on selline rikkumine, mida on võimalik kõrvaldada ringkonnakohtul ning ringkonnakohus on sellises olukorra kohustatud vastu võtma uusi tõendeid ja neid ka hindama.

Riigikohus on seisukohal, et asja uueks arutamiseks saatmine esimese astme kohtule on põhjendatud, kui kohus jätab täitmata eelmenetluse ülesanded ehk ei ole sisuliselt selgeks teinud esitatud nõuete sisu ega neile esitatud vastuväiteid, samuti pole neid õiguslikult igakülgset hinnatud.¹⁷⁶ Kuna eelmenetluse ülesannete täitmise kohustus on maakohtul, ei saa ringkonnakohus ise rikkumist kõrvaldada ja asi tuleb selliste rikkumiste esinemisel saata tagasi maakohtule lahendamiseks.

Kui kohus on hagi menetlusse võtmisel ja eelmenetluses rikkunud selgitamiskohustust alternatiivse nõude esitamise osas, peab ta võimaldama hagejal avaldada seisukohta, asjaolusid ja tõendeid ka pärast eelmenetluse lõppu, sh peab seda vajadusel võimaldama ka ringkonnakohtus.¹⁷⁷

---

¹⁷⁴RKTKo 22.12.2003, 3-2-1-148-03, p 14.

¹⁷⁵RKTKo 09.03.2011, 3-2-1-169-10, p 11.

¹⁷⁶RKTKo 21.05.2002, 3-2-1-56-02.

¹⁷⁷RKTKo 16.05.2011, 3-2-1-34-11, p 10.

Eeltoodud lahendite näitel saab väita, et Riigikohus on andnud juhised selle kohta, milliseid selgitamiskohustusega seotud rikkumisi saab ringkonnakohus ise kõrvaldada ja milliste rikkumiste puhul tuleb asi saata tagasi maakohtule menetlemiseks. Asi tuleb uuesti saata lahendamiseks maakohtule, kui maakohus on täitmata jätnud mõne olulise eelmenetluse ülesande, ehk ei ole sisuliselt selgeks teinud esitatud nõuete sisu ega neile esitatud vastuväiteid, või pole neid õiguslikult igakülgset hinnatud. Sellised rikkumised, nagu tõendite esitamise vajadusele tähelepanu juhtimata jätmine, üllatusliku õigusliku kvalifikatsiooni kohaldamine ja tõendamiskoormise valesti jaotamine on võimalik ringkonnakohtul kõrvaldada. Sellisel juhul on lubatav ka täiendavate tõendite ja seisukohtade esitamine ringkonnakohtule.

Kui maakohus teeb otsuse aegumisele tuginedes ilma, et oleks pooltega aegumisega seotud küsimusi arutanud, on tegemist menetlusosaliste jaoks üllatusliku otsusega. Kohus peab juhtima poolte tähelepanu õigussuhte võimalikule õiguslikule kvalifikatsioonile ja võimaldama avaldada selle kohta arvamust. Ringkonnakohus peab sellises olukorras andma menetlusosalistele võimaluse esitada aegumise kohta oma seisukohad ja tõendid. Seda tegemata on ka ringkonnakohtu otsus menetlusosalisele üllatuslik.¹⁷⁸ Antud juhul tühistas Riigikohus ringkonnakohtu lahendi ja saatis asja uueks läbivaatamiseks ringkonnakohtule tagasi, et pooled saaksid esitada oma seisukohti nõude aegumise osas.

Viidatud otsusest tuleb ka väga selgelt välja kohtu selgitamiskohustuse dokumenteerimise nõue. Riigikohtu otsuse kohaselt on kostjad esitanud aegumise kohaldamise taotluse nii maakohtu kui ka ringkonnakohtu istungil, kuid protokollidest ei nähtu, et seda oleks arutatud või hagejale antud võimalus kostja taotluse kohta seisukohta avaldada. Seetõttu ei saa Riigikohus ka veenduda, et kohus on oma selgitamiskohustust täitnud ja taganud pooltele nii võistleva menetluse kui võrdsuse.

Ka kohtu tõendamiskoormise valesti jaotamine on Riigikohtu seisukohast tulenevalt menetlusnormi oluline rikkumine. Kuivõrd tõendamiskoormise ebaõige jaotus võis kaasa tuua ebaõige lahendi, leiab Riigikohus, et ringkonnakohtu otsus tuleb tühistada ja saata asi uueks läbivaatamiseks ringkonnakohtule¹⁷⁹. Tõendamiskoormise ümber jaotamise juures on oluline märkida, et kohus annaks pooltele täiendava võimaluse tõendeid esitada.

---

¹⁷⁸RKTKo 03.12.2014, 3-2-1-121-14, p 11.

¹⁷⁹RKTKo 24.03.2015, 3-2-1-177-14, p 10.

Vaidluse lahendamine kirjalikus menetluses selgitamiskohustuse osas mingeid mööndusi ei luba ja ilma selgitamiskohustust täitmata ei ole võimalik asja ammendav arutamine. Kohus peab pooltele selgitama ja nendega arutama vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid nii faktilisest kui õiguslikust küljest ka kirjalikus menetluses.¹⁸⁰ Antud lahendist on järeldatav ka kohtu selgitamiskohustuse täitmise võimalus nii suuliselt kui ka kirjalikult.

Kuigi selgitamiskohustuse suulisel täitmisel on eeliseks poolte võimalus kohtu küsimusi või tähelepanekuid täpsustada, ei saa kohus ignoreerida selgitamiskohustust ka kirjalikus menetluses. Kirjalikus menetluses selgitamiskohustuse täitmise eeliseks on täitmise dokumenteeritus. Siinkohal peab autor vajalikuks selgitada, et ka lihtsustatud menetlustes on selgitamiskohustuse täitmine olulisel kohal, eriti seetõttu, et näiteks TsMS § 404 näeb ette kohtu õiguse määrata kirjalik menetlus. TsMS § 405 sätestab menetluse lihtsustatud korras menetlemise eeldused ja menetlusseadustikus sätestatud kõrvalekaldumise mööndused. Autor on seisukohal, et kuigi TsMS § 405 lg 3 ei näe ette, et kohus peab lihtsustatud menetluse määrama kohtumäärusega, tuleks kohtu sellisest menetluslikust otsusest siiski pooli teavitada.

Kohtu selgitamiskohustus kehtib kogu menetluse vältel, hõlmates ka aega, kui kohtuvaidlused on peetud ja lahendi aeg teatavaks tehtud. Juhul, kui kohus kohtuotsuse kirjutamise ajal avastab menetlusliku rikkumise, on võimalik TsMS § 437 alusel menetlus taastada, kui kohus ise saab antud rikkumise kõrvaldada. Riigikohus on märkinud, et maakohus saab sellele sättele tugineda olukorras, kus ilmneb niisugune menetluslik rikkumine, mis viiks tõenäoliselt kaebuse esitamise korral otsuse tühistamiseni. Niisugune menetluslik rikkumine on näiteks hageja nõude selgeks tegemata jätmine, tõendite uurimisreeglite oluline rikkumine või selgituskohustuse oluline rikkumine¹⁸¹.

---

¹⁸⁰TlnRnKo 10.03.2011, 2-10-28571, p 24.

¹⁸¹RKTKo 22.11.2011, 3-2-1-113-11, p 66.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärk oli välja selgitada, mis on kohtu selgitamiskohustuse sisu hagimenetluses, millised on selgitamiskohustuse piirid ning suhe võistleva menetluse printsiibiga, ning kas selgitamiskohustuse täitmine võib kaasa tuua poolte ebavõrdse kohtlemise ning rikkuda poolte õigust võistlevale menetlusele.

Töö kirjutamisel on lähtunud hüpoteesist, et kohtu selgitamiskohustus rikub poolte võrdse kohtlemise ja võistlevuse printsiipe. Analüüsist selgus, et teatud juhtudel on kohtu selgitamiskohustuse täitmise rikkumise läbi rikutud ka poolte võrdse kohtlemise ja võistlevuse põhimõtteid. Autor on siiski seisukohal, et kuigi mõned TsMS-i sätted on võistleva menetluse ja poolte võrdsuse printsiipide ning kohtu selgitamiskohustuse põhimõttega vastuolus, ei ole nimetatud printsiibid ja selgitamiskohustus oma olemuselt üksteisega vastuolus. Hüpotees ei leidnud kinnitust.

Esimeses peatükis analüüsiti kohtu selgitamiskohustuse suhet võrdse ja võistleva menetlusega ja seoses kohtu eelmenetluse ülesannetega. Faktiliste asjaolude esitamine menetlusse peab toimuma võimalikult varases etapis ja asjaolud peavad olema selgelt välja toodud. Poolte kohustus on esitada asjaolusid ja neile tugineda, kohtu kohustus on välja selgitada, milliste asjaolude üle vaieldakse ja vajadusel viidata ka ebaselgetele asjaoludele. Kohtul on õigus esitada pooltele asjaolude väljaselgitamiseks küsimusi.

Kohus ei saa ega togi tugineda otsuses asjaolule, millele pool ei ole konkreetselt viidanud. Asjaolude väljaselgitamine on menetluses väga oluline aspekt, kuna seeläbi mõistab kohus poolte vahel toimunut ja hagi eesmärki. Õigeaegse ja efektiivse asjaolude väljaselgitamisega saab kohus tagada ökonoomse menetluse. Autor on seisukohal, et segastele või vastuolulistele asjaoludele viidates ei ole kohus rikkunud poolte võrdse kohtlemise või võistlevuse printsiipe. Samas ei leia autor, et kohus peaks ühele ja samale puudusele korduvalt viitama.

Hagi eseme ehk hageja nõude määratlemisel on kohus samuti seotud hageja esitatuga. Hageja nõue peab põhinema esitatud asjaoludel ja kohtul on õigus ebakõla korral sellele viidata. TsMS § 375 ei näe ette hagi eseme ja aluse muutmist peale kostjale menetlusdokumentide kättetoimetamist (kui just kostja või kohus sellega ei nõustu), seega tuleb kohtul esialgne selgitamiskohustus hageja nõude osas täita juba enne, kui kostja menetlusest üldse teadlik on.

Autor ei näe siin vastuolu poolte võrdsuse printsiibiga, kuna kohus peab enne nõude menetlusse võtmist veenduma esitatud hagi perspektiivikus. Hagi eseme ja aluse väljaselgitamine ja nende pooltega arutamine on oluline eelmenetluse ülesanne. Autor on seisukohal, et kohus ei peaks hageja tähelepanu juhtima alternatiivse nõude esitamise võimalusele pelgalt seetõttu, et hageja esitatud hagi on raske tõendada. Selline käitumine oleks vastuolus nii poolte võrdsuse kui ka võistlevuse põhimõttega, kuna seeläbi asuks kohus hagejat abistama ja ei oleks erapoolik.

Kohtu selgitamiskohustusele ja poolte võrdsusele tuleb tähelepanu pöörata ka kohtule esitatavates seisukohtades kirjeldatud uute asjaolude puhul. Riigikohus on esitanud sellise olukorra kohta vastakaid seisukohti. Ühest küljest tuleb kohtul alati küsida hagejalt üle, kas esitatud asjaoludega soovitakse täiendada hagi alust ja seda ka eeldada. Teisest küljest ei pea kohus ise esitatud tõenditest asjaolusid otsima, vaid pool peab kohtule viitama, millistele asjaoludele ta tugineb. Autor on seisukohal, et kui pool esitab mõnes kohtule adresseeritud dokumendis uusi asjaolusid, peaks kohus alati üle küsima, kas seda on mõeldud nõude täiendusena. Juhul, kui kohus seda ei tee, ei tea ka teine pool, milline on menetluses olev nõue ja kohus ei ole täitnud oma selgitamiskohustust. Läbi selgitamiskohustuse on kohtul siinkohal võimalik tagada ka poolte võrdsus, paludes selgelt välja tuua, kas asjaolusid on täiendatud või mitte. Sellisel juhul saab kindel olla, et mõlemad pooled ja kohus lähtuvad samadest asjaoludest.

Kohtu selgitamiskohustuse seos kostja vastuväidetega on samuti väga oluline poolte võrdsuse ja võistleva menetluse tagamisel. Samalaadselt hageja esitatud asjaoludega tuleb kohtul välja tuua puudused ka kostja esitatud vastuväidetes. Kui puudustega hagi ei saa menetlusse võtta, siis puudustega vastuväidet peab kohus Riigikohtu arvamuse kohaselt siiski arvestama.

Juhul, kui kostja esitab oma vastuses hagile ka vastunõudeid hageja vastu, kuid ei formuleeri neid vastuhagina, peab kohus kostjale selgitama vastuhagi esitamise võimalusi. Autori arvates ei ole siin vastuolu poolte võistlevuse ja võrdsuse põhimõtetega, kuna kostja on ise välja toonud nõude olemasolu ning kohus viitab, et antud nõue tuleb ka vastavalt formuleerida. Autori arvates oleks kohtu selgitamiskohustuse rikkumine, kui kohus ei selgitaks kostjale, et antud nõuete arutamiseks tuleb esitada vastuhagi ja kostja avastaks alles kohtuotsust lugedes, et tema nõudeid ei menetletud.

Autori arvates on kohtu kohustus selgitada kostjale, millistel alustel oleks tal võimalik esitada taotlus viivisenõude vähendamiseks ja milliste tõenditega seda tõendada, vastuolus poolte

võistlevuse ja ka võrdsuse printsiibiga, kuna kohus annab seeläbi kostjale teada uue vastuväite esitamise võimalusest ja põhimõtteliselt asub kostjale õigusabi andma. Kohtu kohustus selgitada viivisenõude vähendamise võimalust ja selle tõendamiseks vajalikku oleks proportsioonis siis, kui kostja väidetest tuleks välja selline soov, kuid kostja ei oskaks taotlust ise korrektselt formuleerida.

Kohtu selgitamiskohustuse ja aegumise vastuväite suhe on samuti vastuoluline, kuna seaduse kohaselt saab aegumist kohaldada ainult kohustatud poole taotlusel. Autor on seisukohal, et kohtul ei ole selgitamiskohustusest tulenevat kohustust alati kostjale selgitada aegumise olemust ja vastava taotluse esitamise võimalust ning tagajärgi. Selline kohustus saab kohtul olla ainult siis, kui kostja vastuväidetest või selgitustest on võimalik aru saada, et kostja sooviks aegumisele tugineda, kuid õigus- ja menetlusnormide vähese tundmise tõttu ei ole vastavat taotlust korrektselt formuleeritud.

Autor on seisukohal, et kui kohus selgitab kostjale aegumise taotluse esitamise võimalust ilma, et kostja oleks sellisele soovile oma väidetes vihjanud, on tegemist kohtu poolt selgitamiskohustuse piiride rikkumisega. Sellise teoga asub kohus pigem kostja abistaja ülesannetesse ja kohtu erapooletus on küsitav. Autor on seisukohal, et viivisenõude vähendamise ja aegumise taotluse esitamisega seonduvat peaks praktikas käsitlema selgitamiskohustuse seisukohalt ühte moodi. Sisuliselt on mõlemal juhul tegemist olukorraga, kus kohus ei tohiks ilma kostja esitatava taotluseta antud küsimusi arutada.

Kohtu selgitamiskohustuse osaks on ka pooltele tõendamiskoormise ja täiendava tõendamise vajaduse selgitamine. Tulenevalt võistlevuse printsiibist on poolte kohustus esitada oma väidete tõendamiseks tõendeid ja poolte õigus esitada seisukohti teise poole tõenditele. Ka kohtul endal on teatav õigus tõendeid välja nõuda, kuid ainult neid tõendeid, mida pooled ise esile toovad ja soovivad oma väidete tõendamiseks kasutada, kuid millele neil juurdepääs puudub. Kohus peab juhtima poole tähelepanu tõendamata asjaolule ja vajadusel andma täiendava tähtaja tõendite esitamiseks. Autor on seisukohal, et kui menetlusosaline ka peale kohtu poolset tähelepanu juhtimist täiendavaid tõendeid ei esita, ei ole kohtul kohustust samale puudusele korduvalt viidata.

Olukorda, kus kohus on poole tähelepanu juhtinud mõne tõendi esitamise vajadusele, aga menetlusosaline seda tõendit ei esita ja kohus arvestab tõendi mitte esitamist poole kahjuks, saab

autori arvates tõlgendada mitmeti. Ühelt poolt välistab selline kohtu käitumine poolte teadlikult pahauskse menetlusõiguste käsutamise. Teiselt poolt aga annab kohtule tegelikult õiguse nõuda menetlusosaliselt mõne tõendi esitamist. Autor leiab, et selline olukord on vastuolus võistlevuse printsiibiga, kuna sellises olukorras ei saa pooled ise valida, kuidas oma väiteid tõendavad. Kui kohus viitab mõne tõendi esitamise vajadusele, tuleb menetlusosalisel seega see tõend ka võimalusel esitada, et tõendi mitte esitamist ei arvestataks tema kahjuks. Autor on seisukohal, et kohus peaks sellises olukorras arvestama tõendi esitamata jätmist poole kahjuks ainult siis, kui pool tõesti teadlikult käsutab oma menetlusõigusi pahatahtlikult.

Kohtu ülesanded ekspertiisi määramisel, küsimuste esitamisel eksperdile ja ekspertiisiakti hindamisel on tihedalt seotud ka poolte võrdsuse, võistlevuse ja kohtu selgitamiskohustusega. Autori arvates täidab kohus selgitamiskohustust ka ekspertiisi määramise või sellest keeldumise läbi, otsustades juba sellega, kas ekspertiisiga väljaselgitatavad asjaolud on piisavalt selged või mitte. Olukorras, kus kohus keeldub ekspertiisi määramisest, saab järeldada, et poolte esitatud väited ja tõendid vaidluse all olevate asjaolude kohta on piisavad ja kohus ei näe täiendavat vajadust ekspertiisi määrata.

Kohtu võimalus küsida tunnistajalt ka selliseid küsimusi, mida pooled ei ole esitanud, annab kohtule suurema võimaluse tegelikult toimunu väljaselgitamiseks. Autori arvates on olukord, kus kohus küsib tunnistajalt küsimusi asjaolude kohta, millele pooled tähelepanu ei pööra ja mida tunnistaja ülekuulamise taotluses märgitud ei ole, teatavas vastuolus võistlevuse printsiibiga. Antud olukord teenib küll aga ökonoomse menetluse eesmärki.

Samamoodi on vastuolus poolte võistlevuse printsiibiga TsMS §-st 268¹ tulenev kohtu õigus kuulata vande all üle ükskõik kumb pooltest omal initsiatiivil, kuna TsMS näeb ette, et pooled käsutavad oma menetlusõigusi ise. Autori arvates on nii kohtu selgitamiskohustuse kui ka poolte võrdsuse ja võistlevuse printsiibist lähtudes oluline, et kohus kasutaks eelpool toodud sättes antud õigust tõesti äärmuslikel juhtudel. Autor ei pea eeltoodud vastuolusid TsMS-i ja võistleva menetluse printsiipide vahel selliseks, mida oleks vaja teistmoodi reguleerida. Autor on seisukohal, et sellised väikesed kõrvalekalded võimaldavad kohtul taga õiglase ja ökonoomse menetluse.

Teises peatükis on analüüsitud nõude õigusliku kvalifitseerimisega seotud küsimusi tulenevalt kohtu selgitamiskohustuse ulatusest. Tulenevalt põhimõttest *iura novit curia* ehk õigust mõistab

ja kohaldab kohus ise ei ole kohus seotud poolte esitatud õigusliku hinnanguga. Kohus peab oma nägemust asja õiguslikust kvalifikatsioonist pooltele tutvustama ja andma neile võimaluse esitada seisukohti ja vajadusel ka täiendavaid tõendeid. Juhul, kui kohus seda ei tee, on tegemist kohtu selgitamiskohustuse rikkumisega, kuna kohtulahendis käsitletud õiguslik kvalifikatsioon tuleb menetlusosalistele üllatusena. Ka erinevad kohtuastmed võivad esitada nõuet kvalifitseerida erinevalt. Kui ringkonnakohus leiab, et maakohus kvalifitseeris asja valesti, peab ka ringkonnakohus arutama oma nägemust asja õiguslikust kvalifikatsioonist pooltega ja andma neile ka võimaluse seisukohti ja tõendeid esitada.

Samas ei tohi kohtu poolsed selgitused nõude kvalifikatsiooni kohta kaasa tuua uusi alternatiivseid nõudeid, kuna sellisel juhul oleks tegemist poolte võrdse kohtlemise rikkumisega. Kohtu ülesanne on kvalifitseerida talle esitatu alusel poolte õigussuhet, mitte otsida alternatiive hageja eesmärgi saavutamiseks. Juhul, kui hageja esitatud nõude alus on ebaselge, peab kohus sellele tähelepanu juhtima ja andma vajadusel hagejale tähtaja nõude alust täpsustada.

Kohus ei tohiks ise välja tuua, millised erinevad võimalused hagejal nõude kvalifitseerimisel on ning milliste tõenditega alternatiivseid nõudeid tõendada oleks võimalik. Autor on seisukohal, et kuigi TsMS ei kohusta hagejat oma nõuet õiguslikult kvalifitseerima, on kohtul siiski õigus hagejalt küsida, millisele õiguslikule alusele hageja tugineb.

Kuna alternatiivsed nõuded võivad erineda nii hagi aluse kui ka eseme poolest ning põhineda ka vastuolulistel faktilistel asjaoludel, on kohtu selgitamiskohustus nende asjade lahendamisel poolte võrdsuse tagamiseks eriti suur. Oluline on, et ka kostja mõistaks esitatud alternatiivsete nõuete sisu ja tal oleks võimalus esitada vastuväiteid kõigile nõuetele.

Kohtu selgitamiskohustuse hulka kuulub ka alternatiivsete nõuete järjestamise võimaluse ja selle olulisuse selgitamine hagejale. Juhul, kui hageja ei ole nõudeid järjestanud, saab kohus hagi rahuldades põhjendada ainult rahuldamise aluseks olevat nõuet. Autori arvates on mõistlik menetleda alternatiivseid nõudeid ühes menetluses, et vältida poolte jaoks lõpliku lahendi saamise edasilükkumist.

Töö kolmandas peatükis on analüüsitud selgitamiskohustuse täitmist erinevates menetluslikes olukordades, täitmise viise ja ka selgitamiskohustuse rikkumise juhtumeid ja rikkumise tagajärgi.

TsMS-is sätestatud selgitamiskohustus on üldine ja kehitab kõigile kohtuastmetele ning ka kohtueelsele menetlusele kogu menetluse ajal.

Selgitamiskohustuse osas ei tehta hagimenetluse puhul vahet menetlusosalistel selle põhjal, kas neil on esindaja või mitte. Autor on seisukohal, et kuigi kohtu selgitamiskohustus on üldine ja kehtib alati, siis näiteks advokaadi osalemisel menetluses on võimalik eeldada teatud eelteadmisi ja sellest tulenevalt on kohtu selgitamiskohustus väiksem. Samas on oluline märkida, et kohtu selgitamiskohustus võib esindaja olemasolul ka hoopis suureneda, kui tegemist on esindajaga, kes ei ole pädev. Sellisel juhul peab kohus selgitamiskohustuse täitmise läbi kaitsma menetlusosalist ja vajadusel ka ebapädeva esindaja menetlusest kõrvaldama.

TsMS § 4 lg 4 paneb kohtule kohustuse teha kogu menetluse ajal kõik endast sõltuv, et asi või selle osa lahendataks kompromissiga või muul viisil poolte kokkuleppel, kui see on kohtu hinnangul mõistlik. Säte tähendab, et kohus peab peale asjaolude ja seisukohtade väljaselgitamist ning pooltele nõude õigusliku kvalifikatsiooni selgitamist tutvustama ka asja võimalikke lahendusi koos tekkida võivate tagajärgedega. Siinkohal on autor seisukohal, et kohus ei tohiks selliste selgituste andmisel lähtuda ainult ühe poole huvidest, vaid poolte võrdse kohtlemise tagamiseks tooma välja nii hagi rahuldamise kui ka rahuldamata jätmise ning võimaliku kompromissi mõjud mõlemale poolele.

Autori arvates on kohtu selgitamiskohustuse täitmine võimaliku kompromissi välja pakkumise eeltööna väga oluline. Kui kohus on nõude ja vastuväidetega kursis ja omab asjast head ülevaadet, on ta ka võimeline mõlema poole huvidest lähtuvat kõige optimaalsemat kompromissi välja pakkuma. Võimaliku kompromissi väljapakkimisel on oluline, et kohus selgitaks menetlusosalistele põhjalikult ka kompromissi sõlmimisega tekkivaid kohustusi ja tagajärgi, et näiteks menetluskulude jaotus või kulude poolte enda kanda jäämine ei tuleks pooltele üllatuslikult.

Kuigi TsMS ei anna konkreetseid juhiseid selgitamiskohustuse täitmise viisi ja dokumenteerimise kohta, võib järeldada, et kohus võib anda selgitusi nii suuliselt kui ka kirjalikus vormis. Poolte võrdsuse tagamiseks ei ole sobilik arutada menetlusega seotut vaid ühe poolega ning selgitamiskohustuse seisukohast oluline tuleb dokumenteerida. Autori arvates on istungil selgituste jagamine ja täiendavate tõendite või selgituste esitamise vajaduse selgitamine kõige efektiivsem viis kohtu selgitamiskohustuse täitmiseks. Seda seetõttu, et sellisel juhul on

menetlusosalisel vahetult võimalik kohtu antud juhtnõore täpsustada, mis omakorda tagab üldises mõttes selge hagi nõude ja lõpliku lahendi poolte vaidlusküsimuse lahendamisel.

Samas tuleb pöörata tähelepanu ka sellele, et kohtu selgituskohustuse täitmine saaks ka istungi protokollis kajastatud. Kuna selgitamiskohustuse täitmine on menetluse läbiviimise seisukohalt oluline, peab see olema ka dokumenteeritud. Kõrgema astme kohus saab kontrollida selgitamiskohustuse täitmist ainult toimiku materjalidest nähtuvalt, kui selgitamiskohustuse täitmist ei ole dokumenteeritud, arvestab kõrgema astme kohus, et selgitamiskohustust ei ole täidetud. Eeltoodu tõttu on selgitamiskohustuse täitmine kirjalikult näiteks kirjas või määruises kohtule dokumenteerimis nõude seiskohast turvalisem. Autor jääb siiski seisukohale, et suuline selgitamiskohustuse täitmine on tõhusam just vahetu kontakti ja täiendavatele küsimustele vastamise võimaluse tõttu.

Selgitamiskohustuse rikkumine võib tuua endaga kaasa lahendi tühistamise menetlusnormi olulise rikkumise tõttu ja vajadusel asja uueks lahendamiseks saatmise madalama astme kohtusse. Seda juhul, kui kohus on jätnud täitmata näiteks mõne olulise eelmenetluse ülesande ja selline rikkumine võis mõjutada asja lahendamise tulemust. Üksikuid ja tühiseid ebavõrdsuse juhte menetluse käigus saab Riigikohtu hinnangul üles kaaluda üldise aususega.

Analüüsitud Riigikohtu lahendite pinnalt on võimalik teha vahet rikkumistel, mis toovad kaasa asja uueks lahendamiseks saatmiseks maakohtule ja rikkumistel, mida ringkonnakohtul endal on võimalik kõrvaldada.

Asi tuleb uuesti saata lahendamiseks maakohtule, kui maakohus on täitmata jätnud mõne olulise eelmenetluse ülesande, ehk ei ole sisuliselt selgeks teinud esitatud nõuete sisu ega neile esitatud vastuväiteid, või pole neid õiguslikult igakülgset hinnatud. Sellised rikkumised, nagu tõendite esitamise vajadusele tähelepanu juhtimata jätmine, üllatusliku õigusliku kvalifikatsiooni kohaldamine ja tõendamiskoormise valesti jaotamine on võimalik ringkonnakohtul kõrvaldada. Sellisel juhul on lubatav ka täiendavate tõendite ja seisukohtade esitamine ringkonnakohtule.

Kokkuvõtvalt on kohtu selgitamiskohustuse eesmärk, et kohus saaks hageja eesmärgist japolte esitatust piisavalt aru, et anda poolte vahelisele vaidluse objektile õiguslik hinnang. Kohus peab seda tehes lähtuma poolte esitatust ja võib suunata pooli esitama uusi seisukohti ainult juhul, kui esitatu ei ole piisav või pool ei oska soovitud menetluslikult korrektselt väljendada.

Autor on seisukohal, et võistlev menetlus, poolte võrdsus ja kohtu selgitamiskohustus saavad tsiviilkohtumenetluses koos eksisteerida ilma üksteise põhimõtteid oluliselt rikkumata. Samas tuleb tõdeda, et selgitamiskohustuse rikkumise korral rikub kohus suure tõenäosusega ka poolte võrdsuse või võistlevuse printsiipi või mõlemat. Eeskujuliku selgitamiskohustuse täitmise läbi aga on võimalik kohtul tagada just poolte õigusi järgiv menetlus. Autor on seisukohal, et võistleva menetluse, poolte võrdsuse ja kohtu selgitamiskohustuse põhimõtted täiendavad üksteist ja nende põhimõtete korrektse järgmisel on kohtul võimalik asju lahendada õigesti ja õiglaselt.

Court's explanation obligation in civil matters

Summary

The purpose of this Master's Thesis is to establish the substance and extent of the court's explanation obligation and how it relates to the principle of adversarial proceedings. The subject was chosen because The Supreme Court of Estonia has emphasize the role of an active judge and the importance of the court's explanation obligation. The Code of Civil Procedure does not give a precise definition of the explanation obligation. Could implementation of the court's explanation obligation result in a breach of adversarial process and equity of parties?

This thesis hypothesizes the following: Does the court's explanation obligation violate the principle of equality of parties and also principle of adversarial proceedings. The hypothesis was not supported.

In the first part of the thesis the court's explanation obligation regarding the pre-trial proceedings were subject to analysis. It is parties' duty to present factual circumstances and to prove them. The court's duty is to find out which factual circumstances are under dispute and also to bring attention to the matters that are vague. In this thesis, the opinion has been formed that clarification of vague circumstances by the court does not violate the principles of equality of parties and adversarial proceedings.

This thesis analyzes the court's explanation obligation and how it relates to the principle of adversarial proceedings and equity of parties regarding the object of action, factual circumstances, objections of defendant, the burden of proof, ordering of relevant expertise and hearing the witnesses,

In the second part of the thesis the relation between legal qualification and court's explanation obligation was the subject to analyses. From the principle of *iura novit curia*, meaning that the parties to a legal dispute do not need to plead or prove the law that applies to their case, is assumed that the court is not under obligation of legal qualification posed by parties. Court has an obligation to introduce its view of the case and to refer to provision that might be applied. Courts explanations cannot bring forward new causes of action or alternative claims. The

applied provision cannot be surprising to the parties. Proceeding all the alternative claims together helps to achieve efficient proceedings.

In the third part of the thesis the method, means and documentation of fulfilling the explanation obligation in different procedural situations and the breach of explanation obligation was the subject to analyses. The court's explanation obligation stated in Code of Civil Procedure is general and binding on through the proceedings. Explanations can be whether oral or written, either way they have to be documented. Courts explanation duty is somewhat less important when a party is represented by an advocate. The aim of the explanation obligation is for court to understand the subject matter of the dispute and the aims of the parties. By fulfilling the obligation, court can effectively determine the actual factual and legal circumstances.

The violation of explanation obligation can eventuate in annulation of the judgement and remitting the case back to the lower court instance if the violation of rights had an impact on the judgment. The bases of that kind of violation can be for example not determining the factual circumstances and objections, failure to refer to the need of providing evidence for a factual circumstance, a surprising legal aspect has been brought up in the judgement, unlawful dividing of burden of proof and failure to fulfill the explanation obligation in written procedure.

Kasutatud allikate loetelu

Kasutatud teadusallikad:

1. Ambrasaitè-Balynienè, G. Kohtuniku roll Leedu tsiviilkohtumenetluses. Inglise keelest tõlkinud Karin Kull. *Juridica* 2011, nr III.
2. Annus, T. Riigiõigus. Tallinn, Juura 2006.
3. Cooper, J. Procedural due process, Human Rights and the added value of the right to a fair trial. *Judicial Review* 2006, 78.
4. Finkelstein, R. Adversarial System and the Search for Truth. *Monash University Law Review* 2011.
5. Hurter, E. Seeking Truth or Seeking Justice: Reflections on the Changing Face of the Adversarial Process in Civil Litigation. *Journal of South African Law* 2007, nr 2.
6. Jolowicz, J.A. Adversarial and Inquisitorial Models of Civil Procedure. *International and Comparative Law Quarterly* 2003, vol 52.
7. Jolowicz, J. A. On civil procedure. Cambridge, University Press 2000.
8. Kergandberg, E. jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn, Juura 2008.
9. Koller, C. Civil Justice in Austrian-German tradition. - Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems, Part II National Perspective- Uzelac, A. (ed). Springer International Publishing Switzerland, 2014.
10. Kull, I. jt. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. *Juridica* 2009, nr VIII.
11. Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. *Juridica* 2012, nr IX.
12. Langbein, J. H. The German Advantage in Civil Procedure. *The University of Chicago Law Review* 1985, vol 52 nr 4.
13. Leubsdorf, J. Evidence law as system of incentives. *Iowa Law Review* 2010, Vol. 95, Issue 5.

14. Lõhmus, U. Õigus õiglase kohtumõistmisele. *Juridica*, nr Inimõigused ja nende kaitse Euroopas, 2003.
15. Murray, P.L., Stürner, R. *German Civil Justice*. Durham, Carolina Academic Press 2004.
16. Paulus, C.G. *Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine*. Tallinn, Juura 2002.
17. Pejovic, C. *Civil law and common law: two different paths leading to the same goal*. *Victoria University of Wellington Law Review* 2001, vol 32, no 3.
18. Pärsimägi, A. *Apellatsioonimenetluses arvestatavad asjaolud ja tõendid*. *Juridica* 2011, nr V.
19. Pärsimägi, A. *Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine*. Tallinn, Juura 2011.
20. Pärsimägi, A. *Muutuv tsiviilkohtumenetlus- menetlustoimingud ja -tähtjad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine*. *Juridica* 2009, nr VII.
21. Raude, M. *Viivise vähendamine võlgniku taotlusel ja kohtu algatusel*. *Juridica* 2015, nr I.
22. Rühl, G. *Preparing Germany for the 21st Century: The Reform of the Code of Civil Procedure*. *German Law Journal* 2005, vol 6.
23. Soots, I. *Kohtu selgitamiskohustus hagimenetluses*. *Juridica* 2011, nr V.
24. Tampuu, T. *Hagi ja hagita asja avalduse menetlusse võtmisest keeldumine või läbi vaatamata jätmise õigusliku perspektiivituse tõttu*. *Juridica* 2010, nr X.
25. Tampuu, T. *Tsiviilkohtumenetluses esitatavad alternatiivsed nõuded*. *Juridica* 2011, nr V.
26. Vaher, T. *Praktilisi tähelepanekuid tsiviilprotsessimisest*, *Juridica* 2005, nr III.
27. van Caenegem, W. *Adversarial Systems and Adversarial Mindsets: Do We Need Either?* *Bond Law Review* 2003, Vol. 15, Iss. 2, Art 9.
28. van Rhee, C.H. (ed.), *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation*. Antwerpen, Intersentia 2008.
29. van Rhee, C.H. (ed.), *European Traditions in Civil Procedure*. Antwerpen-Oxford, Intersentia 2005.

30. Verker, R. Comparative aspects of expert evidence in civil litigation. *The International Journal Of Evidence & Proof*, 2009, 13.

31. Vutt, M. Hagi ese ja alus ning hagi muutmine kohtupraktikas. *Juridica* 2011, nr V.

Kasutatud muu kirjandus:

32. Baulina, J. Kohtu selgitamiskohustus hagimenetluses. Tartu Ülikool 2014, magistritöö. Kättesaadav arvutivõrgus:

dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/43007/baulina_ma_2014.pdf?sequence=1
(08.05.2015).

33. Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn 2013. Kättesaadav arvutivõrgus: www.eki.ee/dict/qs/ (08.05.2015).

34. Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu arvamus nr 3. Kohtunike ametialase käitumise, eeskätt kutseetika, sobimatu käitumise ja erapooletuse kohta. Strasbourg, 19.11.2002.

35. Grotian, A. (Tõlk. Soomets, S). Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele. *Human rights files*, No. 13. Council of Europe Press, 1993. Kättesaadav arvutivõrgus: www.nc.ee/?id=531 (08.05.2015).

36. Jõks, H. Õigusemõistmise kvaliteet vs tõhusus läbi kolme kohtuastme. Ettekanne kohtunike täiskogul 14.02.2014. Kättesaadav arvutivõrgus :

www.riigikohus.ee/vfs/1672/Lisa_nr_10_Henn%20Joks.pdf (08.05.2015).

37. Nuuma, P. Sissejuhatus menetlusõigusesse. Tallinn, Külim 2012.

38. Lõhmus, U. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu: Sihtasutus Iuridicum, 2003.

39. Poom, P. Kohtuniku suvast tsiviilprotsessis. *Juriidiline ajakiri Õigus* 1940, nr 3.

40. Seppik, M. Riigikohtu lahendid II astme tsiviilkohtuniku kriitilise pilgu läbi. Kohtute aastaraamat 2010, lk 70. Arvutivõrgus kättesaadav: www.riigikohus.ee/vfs/1106 (08.05.2015).

41. Soots, I. Asjaolude ja tõendite esitamine hagimenetluses- kas poolte või kohtu ülesanne. Tartu Ülikool 2010, magistritöö. Kättesaadav arvutivõrgus: dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/15183/Soots_Indrek.pdf?sequence=1
(08.05.2015).

42. Torga, M. Euroopa Liidu tasandil tsiviilkohtumenetlust reguleerivate määruste rakenduspraktika: Balti riikide kogemus. III Eesti kogemus. Uurimus 2012. Kättesaadav arvutivõrgus:

www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/euroopa_liidu_tasandil_tsiviilkohtumenetlust_reguleerivate_maaruste_rakenduspraktika._balti_riikide_kogemus_eeesti_osa_1.pdf
(08.05.2015).

43. Vutt, M. Hagi ese ja alus ning hagi muutmine kohtupraktikas. Tartu, Riigikohus, Õigusteabe osakond, 2010.

44. Vutt, M. Aegumine tsiviilõiguses. Tartu, Riigikohus, Õigusteabe osakond, 2009.

45. VIII Riigikogu stenogramm VII istungjärk. 22. aprill 1998, kell 14:00.

Kasutatud õigusaktid:

46. Põhiseadus – RT 1992, 26, 349. 28.06.1992. Rahvahääletusel vastuvõetud seadus.

47. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon - RT II 1996, 11, 34, 16.04.1996.

48. Võlaõigusseadus - RT I 2001, 81, 487. 26.09.2001. Riigikogu seadus.

49. Tsiviilseadustiku üldosa seadus - RT I 2002, 35, 216. 27.03.2002. Riigikogu seadus.

50. Tsiviilkohtumenetluse seadustik - RT I 2005, 26, 197. 20.04.2005. Riigikogu seadus.

51. Zivilprozessordnung, 05.12.2005. Kättesaadav arvutivõrgus: www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html (08.05.2015).

52. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 11.07.2007 määrus (EÜ) nr 861/2007, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus. OJ L 199, 31.7.2007.

53. Eesti NSV tsiviilkoodeks. RT 1964, 25, 115, 12.06.1964. Kehtetu.

Kasutatud Eesti kohtulahendid:

54. RKTkm 29.01.1997 3-2-1-14-97.

55. RKTko 04.09.1997 3-2-1-91-97.

56. RKTko 02.10.1997 3-2-1-103-97.

57. RKTko 29.10.1999 3-2-1-99-99.
58. RKTko 21.05.2002 3-2-1-56-02.
59. RKTko 05.06.2002 3-2-1-62-02.
60. RKTko 05.05.3003 3-2-1-52-03.
61. RKTko 22.09.2003, 3-2-3-1-03.
62. RKTko 03.12.2003 3-2-1-129-03.
63. RKTko 22.12.2003 3-2-1-146-03.
64. RKTko 22.12.2003 3-2-1-148-03.
65. RKTko 05.05.2004 3-2-1-54-04.
66. RKTko 20.10.2004 3-2-1-109-04.
67. RKTko 14.06.2005 3-2-1-66-05.
68. RKTko 16.11.2005 3-2-1-113-05.
69. RKTko 30.03.2006 3-2-1-4-06.
70. RKTko 18.04.2006 3-2-1-28-06.
71. RKTko 03.10.2006 3-2-1-78-06.
72. RKTko 01.11.2006 3-2-1-91-06.
73. RKTko 20.06.2007 3-2-1-67-07.
74. RKTko 03.10.2007 3-2-1-86-07
75. RKTko 09.10.2007 3-2-1-87-07.
76. RKTko 10.10.2007 3-2-1-41-07.
77. RKTko 10.10.2007 3-2-1-53-07.
78. RKTko 09.01.2008 3-2-1-131-07.
79. RKTko 05.03.2008 3-2-1-144-07.
80. RKTko 22.03.2008 3-2-1-8-08

81. RKTko 10.06.2008 3-2-1-46-08.
82. RKTko 28.10.2008 3-2-1-80-08.
83. RKTko 05.11.2008 3-2-1-86-08.
84. RKTko 17.12.2008 3-2-1-114-08.
85. RKTko 08.04.2009 3-2-1-31-09.
86. RKTko 09.06.2009 3-2-1-59-09.
87. RKTko 01.07.2009 3-2-1-72-09.
88. RKTko 09.12.2009 3-2-1-119-09.
89. RKTko 28.04.2010 3-2-1-31-10.
90. TlnRnko 20.12.2010 2-08-82502.
91. RKTko 05.01.2011 3-2-1-116-10.
92. RKTko 09.03.2011 3-2-1-169-10.
93. TlnRnko 10.03.2011 2-10-28571.
94. RKTko 16.05.2011 3-2-1-34-11.
95. RKTko 23.05.2011 3-2-1-39-11.
96. RKTko 20.06.2011 3-2-1-57-11.
97. RKTko 24.10.2012 3-2-1-111-12.
98. RKTko 22.11.2011 3-2-1-113-11.
99. RKTko 30.11.2011 3-2-1-110-11.
100. RKTko 08.05.2012 3-2-1-54-12.
101. RKTko 23.05.2012 3-2-1-53-12.
102. RKTko 29.10.2012 3-2-1-116-12.
103. TlnRnko 25.02.2013 2-11-26347.
104. RKTko 29.05.2013 3-2-1-50-12.

105. RKTko 30.10.2013 3-2-1-113-13.
106. RKTko 27.11.2013 3-2-1-126-13
107. RKTko 16.12.2013 3-2-1-141-13.
108. RKTko 16.04.2014 3-2-1-6-14.
109. RKTko 22.09.2014 3-2-1-67-14.
110. RKTko 03.12.2014 3-2-1-121-14.
111. RKTko 17.02.2015, 3-2-1-156-14.
112. RKTko 02.03.2015, 3-2-1-145-14.
113. RKTko 18.03.2015 3-2-1-180-14
114. RKTko 24.03.2015 3-2-1-177-14.
115. RKTko 29.04.2015 3-2-1-41-15.

Kasutatud EIK otsused:

116. EIKo 27.10.1993, 14448/88, *Dombo Beheer B.V vs. Holland.*
117. EIKo 21.01.2014, 21976/09, *Gramaxo Rozeira vs Portuga.*
118. EIKo 04.03.2014, 45519/06, *Duraliyski vs Bulgaaria.*